

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

DANIJELA ĐOKOVIĆ

SOVRAŽNI GOVOR NA BLOGIH

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2008

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

DANIJELA ĐOKOVIĆ

Mentor: izr. prof. dr. Mitja Velikonja
Somentor: doc. dr. Franc Trček

SOVRAŽNI GOVOR NA BLOGIH

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2008

*Družini za podporo in spodbudo.
Katji za vse.*

SOVRAŽNI GOVOR NA BLOGIH

V nalogi se ukvarjam s sovražnim govorom, bolj specifično, kako se kaže na spletu oz. blogih. Najprej opredelim in problematiziram sovražni govor kot obliko diskurzivnega nasilja v družbi. Problem apliciram na splet, pri čemer izhajam s sociološkega in manj s tehničnega vidika. Blog (*weblog*) razumem kot posebno obliko spletnega mesta, kjer lahko posamezniki in skupine participirajo v vsakdanjih diskurzivnih praksah računalniško posredovane komunikacije. Bloganje naj bi prineslo pravo revolucijo: osvobodeno komunikacijo in demokratičen dialog, s tem naj bi tudi zatirani/drugačni glasovi dobili priložnost biti slišani in predstaviti svoj alternativen pogled na svet. Raziskujem predvsem, kaj se dogaja z negativnimi posledicami uporabe interneta. Pri tem ostajam na poziciji, da je sovražni govor simptom sovraštva in ne interneta. V nalogi raziskujem, ali komunikacija na blogih presega, transformira, ali zgolj reproducira družbene konflikte in neenakosti. V praktičnem delu analiziram primere žaljive komunikacije na blogih, tako da obravnavam seksizem kot sovražni govor. Seksizem je še vedno izrazito naturaliziran diskurz s samoumevnimi kategorijami in bi moral biti bolj pogosto deležen poglobljene kritične obravnave.

Ključne besede: sovražni govor, splet, blog, seksizem

HATE SPEECH ON BLOGS

In my graduate thesis I study hate speech, more specifically, how it manifests itself on Weblogs. First I define hate speech as a form of social discursive violence. I apply the main research problem to the web, using a social and not so much a technical view of research. I define Blog (*weblog*) as a specific place on the web where individuals and groups can participate in daily discursive practices of the computer mediated communication. Blogging predicts a new kind of revolution: liberated communication and a democratic dialog should ensure even the oppressed voices a chance to be heard and present their own alternative view of the world. I mostly explore the negative consequences of internet use, treating hate speech as a symptom of hate and not as a symptom of the internet. In my graduate thesis I explore whether communication on blogs is opposing, transforming or simply reproducing the social conflicts and inequalities. In the empirical part I study cases of offensive speech on blogs, regarding sexist discourse as hate speech. Sexism is still using a naturalized discourse with self-evident categories and should be more often subjected to an intensive critical debate.

Key-words: hate speech, internet, blog, sexism

KAZALO

1. UVODNE MISLI	- 6 -
2. OPREDELITEV SOVRAŽNEGA GOVORA	- 8 -
2.1 DRUŽBENO-PRAVNI VIDIK SOVRAŽNEGA GOVORA.....	- 8 -
2.2 RAZMERJE MED DISKURZIVNIM IN FIZIČNIM NASILJEM	- 10 -
2.3 NAMEN SOVRAŽNEGA GOVORA.....	- 11 -
2.4 SOVRAŽNI GOVOR PRIKRIT V DISKURZU O TOLERANCI	- 13 -
3. INTERNET KOT SODOBNA AGORA	- 15 -
3.1 MIT O OSVOBAJAJOČEM POTENCIALU INTERNETA.....	- 15 -
3.2 POJAV KIBER-SOVRAŠTVA.....	- 18 -
3.3 ANONIMNOST NA INTERNETU KOT KRINKA ZA ŽALJIVO KOMUNICIRANJE.....	- 20 -
4. SOVRAŽNI GOVOR NA BLOGIH	- 22 -
4.1 BLOG KOT MEDIJ ZNOTRAJ DRUŽBENEGA OMREŽJA	- 22 -
4.2 BLOGOSFERA KOT INTERAKTIVNA JAVNA SFERA	- 23 -
4.3 POJAV »FLAMINGA« ALI ŽALJIVE KOMUNIKACIJE.....	- 26 -
4.4 BLOGARSKA ETIKA.....	- 30 -
4.5 BLOG KOT NOVO MESTO DRUŽBENEGA POGAJANJA	- 32 -
5. SEKSIZEM NA BLOGIH.....	- 34 -
5.1 SEKSISTIČNI GOVOR KOT SOVRAŽNI GOVOR	- 34 -
5.2 SEKSIZEM NA INTERNETU.....	- 37 -
5.3 SEKSIZEM NA BLOGIH	- 38 -
5.3.1 <i>NOGOMET JE »MOŠKI« ŠPORT.....</i>	<i>- 40 -</i>
5.3.2 <i>RAZISKOVALNI OKVIR</i>	<i>- 43 -</i>
5.3.3 <i>OBRAVNAVA KONKRETNIH PRIMEROV SEKSIZMA NA BLOGIH V ČASU EVROPSKEGA NOGOMETNEGA PRVENSTVA (EURO 2008).....</i>	<i>- 45 -</i>
6. SKLEPNE MISLI.....	- 58 -
7. LITERATURA.....	- 60 -

1. UVODNE MISLI

V pozno moderni družbi je sovraštvo še vedno prisotno in se kaže tudi v jeziku, ki je semantično zaznamovan z nevljudnostjo ali celo žaljivostjo. Nobena kultura, niti nobena skupina znotraj kulture, ni imuna na sovražni govor. Predpostavimo lahko, da gre za integralni del družbe, ki ima pomembno družbeno in politično funkcijo opozarjanja na napetosti v družbi. Večinoma obravnavamo specifične in najbolj očitne oblike sovražnih dejanj (npr. holokavst), pravno regulacijo sovražnega govora in različne »izme« povezane s sovraštvom (npr. rasizem, seksizem). Sovražni govor je manifestacija ignorance in strahu pred »Drugimi« in nima trdnega racionalnega argumenta. Ne napada samo na individualni ravni, temveč usmerja antipatijo na vse pripadnike z isto nepopularno in osovraženo identiteto. Rasa in spol ostajata glavna družbena konstrukta, na podlagi katerih se blati, grozi, verbalno in fizično nadleguje marginalizirane posameznike v družbi. Jezik sovražnih sporočil je zreduciran na izrazito motiviran emocionalni diskurz, ki se naslanja na mite, stereotype in delne resnice utrjene znotraj dominantne kulture. V vsakdanjem diskurzu se sovraštvo naturalizira do take mere, da se po njem ne sprašujemo več in ravno zaradi te »neekstremne«, navidezno nesovražne oblike se javno in znanstveno premalo problematizira.

Problem sovražnega govora postaja tudi problem spleta, kjer naj bi se pod krinko anonimnosti pojavljalo vedno več možnosti za neodgovorno razširjanje sovražnega govora. Število internetnih uporabnikov iz dneva v dan narašča, internet se popularizira in postaja platforma za konfrontacijo različnih mnenj. Različnost oz. »drugačnost« je nujna, da bi se oblikovale »drugačne« kategorije, preko katerih se utrjuje in nadzoruje razlike v družbi. Nestrpnost se stopnjuje z oblikami mi-oni, moč pa je vedno na strani tistega, ki kaže: »Vsakdo poskuša pokazati na drugega kot na različnega, vendar pa to ne uspe vsakomur. Uspe le družbeno dominantnemu« (Faugeron in Robert v Wittig 2000: 64–65). Nove tehnologije in novi mediji obljublajo osvobajanje komunikacije in preseganje neenakih razmerij moči v družbi. Zaradi njih naj bi predvsem tisti, ki so zatirani kot različni/drugačni, dobili svoj glas. Tako naj bi tudi bloganje, kot oblika diskurzivnega upora, omogočalo alternativne poglede na svet in približevanje obliki dialoga. Blog je spletno mesto, ki večinoma služi predstavljanju raznovrstnih informacij, mnenj in pogledov na svet. Lahko postane pomembno mesto političnega in kulturnega protesta v

družbah, ki dialog zavirajo, ki ne tolerirajo pravice do svobodne izbire in svobode govora. Uporabi se ga lahko tudi kot medij konfrontacije znotraj določene virtualne skupnosti, ali pa se ga zlorabi za spodbujanje konfliktov in sovražnega govora. V nalogi bom raziskovala, ali komunikacija na blogih presega, transformira ali zgolj reproducira družbene konflikte in neenakosti. Moje temeljno izhodišče je, da bloganje ne pomeni nove revolucije, mobilizacije ali korenitih družbenih sprememb. Po besedah medijskega svetovalca in novinarja Charlesa Browna¹: »Za zdaj novi mediji povzročajo prej nekakšno lažno komunikacijo ali lažen dialog: blogarji se pogovarjajo sami s seboj«. Predpostavljam, da bloganje nima moči za korenito spreminjanje statusa quo v družbi, niti vzvodov za usmerjanje v pravičnejšo obliko družbe.

»Splet ni vsesplošno dostopen in v tem smislu egalitaren medij, saj že vnaprej nekatere dele družbe izključuje in s tem reproducira interno marginalizacijo v družbi« (Oblak in Petrič 2005: 68). Ugotavljala bom, kakšno vlogo imajo ženske na spletu, konkretnije, ali so tudi na blogih »označene« s spolom in na podlagi tega marginalizirane. V praktičnem delu bom obravnavala seksistični diskurz kot sovražni govor. Jasno je, da živimo v razredni, rasistični in seksistični družbi in od teh treh nepravilnosti je, po besedah Burtonove, seksizem najbolj (psihološko) zakoreninjen, najbolj prodoren, najtežje opazen in najbolj odporen na spremembe – hkrati pa je na voljo kot mesto pomembne gonilne sile za reorganizacijo neenakosti in zatiralnih struktur moči v družbi (Burton v Lillian 2007: 720). Ideologija lahko nastopa kot sestavina aparatov države in kot institucija vsakdanjega sveta. In prav ta dvojna zasidranost spolnih ideologij v makro in mikro sferi družbenega življenja jim daje veliko moč, ki je morda večja, kot je moč nacionalnih in razrednih ideologij (Ule 2005: 29). Na primeru diskurza o športu, ki se je pojavljal na blogih v času evropskega nogometnega prvenstva (EURO 2008), bom izpostavila ideološkost vsakdanje govornice v računalniško posredovani komunikaciji skozi problematiko neenakega obravnavanja na podlagi spolne pripadnosti.

¹ Dostopno na http://www.mladina.si/tehdnik/200803/clanek/nar--hipijevska_degeneracija-borut_mekina/ (26. avgust 2008).

2. OPREDELITEV SOVRAŽNEGA GOVORA

2.1 DRUŽBENO-PRAVNI VIDIK SOVRAŽNEGA GOVORA

Sovražni govor (*hate speech*) je sam po sebi večni problem, saj v družbi nenehno poteka razprava o načinu omejevanja in upravljanja s sovraštvom. Definicija se neprestano krči in dopolnjuje glede na razmerja moči v družbi. Ko govorimo o sovražnem govoru v bistvu govorimo o tem, kaj je v govoru dopustno oz. kje so družbene meje svobodnega izražanja. Meja je težko določljiva, ker sta v neposrednem konfliktu pravica sovražnega govorca do svobodnega izražanja mnenj ter pravica poslušalca, da ni nadlegovan s sovražnostmi in nasiljem. V demokratičnih široko tolerantnih družbah je svoboda govora oziroma izražanja ena izmed temeljnih človekovih pravic. Zakonsko se jo sicer ščiti, a se hkrati opozarja tudi na njene meje, zato je ena izmed pravno reguliranih pojavnih oblik izražanja tudi sovražni govor.

Sovražni govor je nevarna in uničujoča oblika komunikacije. Definiran je kot usmerjen in delujoč govor, ki diskriminira in destruktivno deluje proti posamezniku ali skupini. Pravno gledano vsak govor, ki izraža predsodke, še ni sovražni govor in vsak sovražni govor ne moremo opredeliti kot kaznivo dejanje, zagotovo pa »vključuje tudi izjave o nasilju ali protipravnosti, ki predstavljajo resno in neposredno grožnjo za izbruh nasilja, lahko preide v 'napadalni govor', v spodbujanje nasilja ali v ščuvanje k nasilju« (Teršek 2006: 3). V naši družbi je konsenzualno sprejeto, da sovražni govor služi ustrahovanju, stigmatiziranju, zlorabi, poniževanju, razčlovečenju, odvzemanju dostojanstva ter postavljanju posameznikov in skupin v podrejeni položaj na osnovi »razlike v narodnosti, rasi, barvi, veroizpovedi, etnični pripadnosti, spolu, jeziku, političnem ali drugačnem prepričanju, spolni usmerjenosti, gmotnem stanju, rojstvu, genetski dediščini, izobrazbi, družbenem položaju ali kakšni drugi okoliščini«. ² Trend zakonodaje gre v smeri širjenja niza varovanih skupin, toda dikcija besedne zveze »kakšni drugi okoliščini« hkrati odpira vrata

² Predlog Kazenskega zakonika, potrjen 20. 5. 2008 v Državnem zboru Republike Slovenije, ki bo predvidoma stopil v veljavo 1. 11. 2008. Glej kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine, 131. člen: Kršitev enakopravnosti. Dostopno na http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/PDF/zakonodaja/2008_01_16_predlog_KZ.pdf (26. avgust 2008).

samovoljni interpretaciji. To se lahko v praksi izkaže za problematično pri zaščiti ranljivih skupin, sploh če so posamezne skupine deležne večje zaščite v družbi od drugih.

Pri omejevanju sovražnega govora se ocenjuje potencialno škodo, ki bi jo povzročila regulacija takega govora v primerjavi s potencialno škodo, ki bi jo tak govor lahko povzročil, če bi bil popolnoma osvobojen. V vsakem primeru je pravno omejevanje govora bistveno prilagojeno državnim interesom. V ameriški družbi, kjer sovražni govor spada v široko področje svobode govora, se obravnavan govor razume na naslednji način: »bolj kot je oddaljen od političnega diskurza, manj zaščite je deležen po prvem amandmaju ameriške ustave« (Zingo 1998: 44). Sovražne besede (*fighting words*) niti v najbolj odprtih družbah z zakonodajo niso zaščitene, saj je konsenzualno sprejeto, da na noben način bistveno ne prispevajo k izražanju idej, z vidika družbene morale in družbenega interesa so smatrane za nekoristne. Način kategoriziranja in vrednotenja »žaljivih« besed pa še vedno ostaja nespremenjen in odprt za različne interpretacije: »tisto, kar povprečno inteligentni ljudje razumejo kot /.../ besede, ki po vsej verjetnosti povzročijo, da se povprečni naslovljenec brani« (Zingo 1998: 19).

Glede na to, da zakonodaja ne pokriva vseh družbenih manjšin in ne zajema vseh oblik spodbujanja nestrpnosti, lahko služi kot argument za diskriminacijo. S tem ko zakonodajalec določi »naravo« razmerij med posameznimi akterji, določi status dominantne družbene skupine in podrejen status vseh ostalih družbenih skupin, ki ostanejo »izven« enakopravnega državljanstva. Svoboda govora je velikokrat izgovor za toleriranje sovražnega govora in opravičevanje diskriminacije, zlasti pri sklicevanju na nekakšno »javno mnenje«. Po načelu splošne poklicne neodgovornosti so na primer v Sloveniji poslanci zaščiteni v 83. členu Ustave, ki ureja poslansko imuniteto in pravi: »Poslanec državnega zbora ni kazensko odgovoren za mnenje ali glas, ki ga je izrekel na sejah državnega zbora ali njegovih delovnih teles«. ³ Primeri sovražnega govora v Državnem zboru niso redkost, saj se sovražnosti »glasno in pogosto izrekajo z mest političnega odločanja (parlament, občinski in mestni sveti) – sovražni govor postaja samoumevno orožje v boju za volivke in volivce« (Mencin Čeplak 2005: 176). Izrekanje sovražnega govora z mesta moralne avtoritete ni sprejemljivo, ker na ta način politični vrh s svojimi dejanji nestrpnost spodbuja, jo legitimira in ji daje prosto pot za širjenje v širši javnosti.

³ Ustava Republike Slovenije. Dostopno na <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=113&L=0#c79> (26. avgust 2008).

Zakonodaja je pomembna tako s pravno-formalnega kot s simbolnega vidika. Vsak zakonodajalec namreč, z načinom kako opravičuje zakon, določi okvirje ureditve in kaj se bo iz te ureditve izvzelo. Pri zakonodaji bi moralo odločati načelo enakosti in nediskriminatornosti, toda »ljudje na ravni splošnih izjav lahko prisegamo na načela enakosti, enakopravnosti, strpnosti, spoštovanja različnosti, na ta načela pa pozabljamo toliko hitreje, kolikor bolj so trditve konkretne« (Mencin Čeplak 2005: 176).

2.2 RAZMERJE MED DISKURZIVNIM IN FIZIČNIM NASILJEM

Jezik je temeljno sredstvo človekovega sporazumevanja, preko katerega se simbolno identificirajo vrednote in vedenjske norme kulturnega sistema neke skupnosti. Z jezikom se izražamo, vrednotimo sebe in svet okrog sebe, stopamo v interakcijo in se povezujemo z drugimi. Jezik pa je tudi tisti, ki nas deli med sabo kot »razlog, da mi in naši sosede (lahko) »živimo v različnih svetovih«, pa četudi živimo v isti ulici« (Žižek 2007: 62). Na konkretni ravni to pomeni vsakdanje kategoriziranje s pomočjo binarnih opozicij: črno-belo, moško-žensko, pa tudi slovensko, torej »ne-italijansko«, »ne-nemško«... Tako razlikovanje, izraženo skozi jezik, je bistvo stereotipnega označevanja drugih in drugačnih. Izključujoče binarnosti so vrednostno določene in poenostavljene, tako da je z njimi mogoče narediti razlike med nami še bolj očitne in izrazite, kot pa že sicer so (Šabec 2006: 167).

Sovražni govor temelji na ideologiji razlikovanja in izključevanja (»mi-oni«), tako da oblikuje negativno (rasistično, seksistično itd.) terminologijo. Beseda postane sredstvo verbalnega poniževanja, preko jezika politične (npr. nacistične) propagande se ustvarjajo regulirani in organizirani miti, kot orožje za doseganje konkretnih političnih ciljev. Tudi v govoru sodobnih mitoloških mitov ima pomembno vlogo metafora, ki se ne uporablja zgolj kot retorična figura primerjave (npr. »Židje so kot insekti«), »substitucija« se pri tvorjenju novih pomenov prikriva, prenesen pomen pa se mitološko razume kot prava in direktna identifikacija (npr. »Židje – insekti, vampirji, prenašalci virusov, zli duhovi ipd.«) (Cassirer v Freedman 1995: 76–77). Pomembno je, da razumemo moč metafore, saj vpliva na oblikovanje konceptov, stališč in na naše delovanje v vsakodnevem življenju.

Ko govorimo, delujemo oz. (z namenom) opravljamo govorna dejanja. Intenca govornega dejanja oz. intenca sporočevalca je neke vrste načrt za akcijo in je lahko ideološko osnovana. Intenca ima pomembno vlogo v družbi, namreč kot predhodnica družbene akcije. Akcije so sestavljene iz namenov in »delovanja«, ki te namene realizira. Na podoben način je tudi diskurz kombinacija (mentalnih) pomenov in »opaznega« govora, ki te pomene uresniči (van Dijk 1998: 217–218). Sovražni govor se uresničuje vsakodnevno v javnem in zasebnem diskurzu. Žaljivke, rasistične ali kakšne druge, so intencionalna dejanja, »lahko povzročijo mentalno, emocionalno ali celo fizično škodo tistim, ki jih zadevajo, zlasti če so izrečene pred drugimi ali s strani avtoritete« (Delgado v Wall 2001: 161). Osovraženi in ponižani posamezniki ali pripadniki skupine običajno čutijo zadrego in sram, postanejo zaskrbljeni, se družbeno in fizično umaknejo, prekinejo stike z drugimi in se izolirajo. Vse to pa lahko pusti globoke in negativne posledice na posameznikovi identiteti (Hartling in Luchetta v Wall 2001: 161). Verbalno nasilje je simbolna oblika nasilja, ki rutinsko opominja na potencialno grožnjo fizičnega napada in se na ta način utrjuje kot družbeno sprejemljiv diskurz (Garnets idr. v Zingo 1998: 123). Odkrito in neposredno diskurzivno nasilje na videz deluje neškodljivo, toda »Žižek opozarja, da ta trditev usodno podcenjuje ideološko-politični pomen ohranjanja videza – videz namreč bistveno vpliva na dejanski družbeno-simbolni položaj tistih, ki jih zadeva. Takoj ko bi na primer rasistična drža postala sprejemljiva za osrednji ideološko-politični diskurz, bi to povsem premestilo ravnotežje ideološke hegemonije« (Žižek v Mencin Čeplak 2005: 183).

2.3 NAMEN SOVRAŽNEGA GOVORA

V vsaki kulturi so določene stvari, do katerih vzpostavljamo sovražen odnos, celo spodbuja se nas in se nam dopušča, da sovražimo ljudi, stvari in ideje, ki niso v skladu s prevladujočimi družbenimi vrednotami. Že Aristotel je opozarjal na obsežnost sovraštva, ki je močnejše od čustev kot je jeza, saj se ne usmerja zgolj na posameznika, temveč cilja na celotne družbene razrede. Da bi sovražna retorika uspešno premagala opozicijo v družbi, se mora naslanjati na splošne opise in definicije, z namenom pridobiti na retorični, če že ne na fizični moči. Whillock in Slayden (1995: xiii–xvi) opozarjata, da se močna negativna čustva kot je sovraštvo uporabljajo z namenom polariziranja skupin v družbi, za organiziranje opozicije, utrjevanje podpore, usmerjanje sredstev k »dokončnim« rešitvam »delikatnih« problemov. Bolj kot so problemi kompleksni, bolj preprosta je rešitev, ki se jo

ponudi. V pogojih nevednosti, neenakosti in strahu se ustvari občinstvo, ki je sprejemljivo za sovražni govor. Gre za preusmerjanje občutka krivde, četudi na podlagi napačnih vzrokov, na osovraženi objekt, ki se ga obravnava dobesedno in izrazito simbolično. Sovražni govor je taktika, ki z diskurzom »mi-oni« določa, kdo je vključen in kdo izključen.

Sovražna retorika je pomembna z vidika ohranjanja ideologij v družbi. Ideologije so namreč reprezentacije nas samih: kdo smo, za kaj se zavzemamo, kakšne so naše vrednote, kakšne odnose imamo z ostalimi družbenimi skupinami, zlasti z našimi sovražniki in nasprotniki. Ideologije so torej potrebne za organizacijo družbenih praks na ta način, da služijo »našim« interesom in preprečijo »drugim«, da bi našim interesom škodovali. Sovraštvo tako postane osnovno orodje pri konstruiranju identitete in pridobivanju na družbeni moči. V praksi to pomeni, da se identitete med seboj konfrontirajo na agresiven in destruktiven način, ena identiteta za ceno druge. Z razlikovanjem in klasificiranjem ustvarjamo lastno in skupinsko identiteto, iz katere izločimo vse tiste, ki naj vanjo ne bi sodili. Stuart Hall govori o procesu inkluzivnosti in ekskluzivnosti: »Konstrukcija skupinskih identitet je tako primarno dejavnost izključevanja, ki se izraža s formulo 'mi' in 'vi'« (Hall v Šabec 2006: 168). Tisti, ki odstopajo od »povprečja«, so marginalizirani: ženske so »zaznamovane« s spolom, temnopolti z raso, geji in lezbijke s spolno usmerjenostjo itd.

Ideologije se kažejo v obliki neideološkega načina življenja, z »nevtralnimi« normami, ki so močno utrjene in v skladu z zdravim razumom. Po besedah van Dijka (1998: 69) ideologija služi sama sebi za reprezentacijo družbenih skupin v razmerju »mi« in »oni«. S prakso označevanja drugih sebe postavi na objektivno in nevtralno pozicijo v družbi, subjektivno in partikularno pa je rezervirano za posameznike in skupine na družbenem robu – *outsiderje*. Ti so, ne glede na številčnost, vedno v nemočnem položaju v odnosu do tistih »znotraj«, ki so privilegirani s strani obstoječih struktur moči v družbi. Sovražni govor je uperjen proti različnim vrstam manjšin (npr. izbrisani, Romi, muslimani, istospolno usmerjeni) in ima pomemben ideološki učinek. »Te sovražnosti so produkt in hkrati posledica premika ravnotežja ideološke hegemonije (prim. Žižek 1997) na stran ideologij izključevanja. Zato normalizacija sovražnosti v teh primerih ogroža tudi tiste deprivilegirane skupine prebivalstva, ki so bile deležne strpnosti (v dobesednem pomenu besede: trpeti, prenašati nekaj, kar je sicer vredno obsodbe)« (Mencin Čeplak 2005: 176).

Sistematično ustvarjanje razlik in meja (narodnih, spolnih, rasnih, verskih, kulturnih ipd.) kvečjemu lahko škodi družbeni integraciji. Ni problem v tem, da se meje postavljajo in da razlike obstajajo, temveč kako se to dogaja. Zavest o razlikah in drugačnosti (mi-vi) je lahko tudi vir sožitja, ni nujno da privede do sovraštva. V primerih nestrpnega in sovražnega govora (mi-oni) pa se načrtno (re)producira akterje, ki utelešajo nasprotovanje, upor ali celo grožnjo predpostavljeni družbeni skupnosti in redu. V modernih družbah se še vedno bojimo tujcev in Drugih, zato večstopenjsko utrjujemo naše državne meje, da nam »tujci ante portas« ne bi prišli preblizu. »Nepreračunljivi so – mogoče so že tu; številni so – mogoče pridejo že jutri; pripravljeni so za nasilje – vsi potlačeni poskušajo spremeniti svoj položaj. Vse to pa se dogaja bolj pogosto v naši domišljiji kot v realnosti« (Bielefeld 1998: 41). Z globalizacijo prihaja do poplave priseljencev, ki nimajo več prostega pretoka med mejami, njihove tokove se strogo nadzoruje. Novodobni rasizem ekonomsko razvitih držav segregira ljudi na tiste, ki so deležni blaginje in tiste, ki so iz nje izključeni. Po eni strani spodbujamo odprte meje in tolerantno sprejemanje Drugih, po drugi strani dvigujemo zidove. Navznoter »enotimo«, navzven »razlikujemo«. »Prava rešitev je v podrtju PRAVEGA Zidu, ne policijskega, pač pa družbeno-ekonomskega: rešitev je v spremembi družbe, tako da ljudje ne bodo več obupano bežali pred svojim lastnim svetom« (Žižek 2007: 95).

2.4 SOVRAŽNI GOVOR PRIKRIT V DISKURZU O TOLERANCI

V sodobnih družbah prihaja do premikov v načinu izražanja predsodkov, zdi se celo, da se je zmanjšal obseg rasističnih in seksističnih izjav v javnem govoru, če pa že so, veljajo za nekultivirane in neprimerne (Eagly, Wood v Ule 2005: 21). Prevladujoča tolerantna liberalna drža se danes zavzema za nasprotovanje vsem oblikam nasilja, od neposrednega fizičnega (množični pokoli, teror) do ideološkega nasilja (rasizem, sovražni govor, seksualna diskriminacija) (Žižek 2007: 16). Toda to ne pomeni, da sovražni govor izginja, le izraža se na subtilen način. Odpor do določenih družbenih skupin se ne izraža več neposredno, temveč prikrito in simbolno. Sporočilna vrednost je odvisna od tistega, kar je *in* kar ni izrečeno. »Tako se namesto tradicionalnega nasilnega rasizma uveljavlja *simbolni rasizem, odklonilni rasizem*; namesto klasičnih patriarhalnih predsodkov se uveljavlja *ambivalentni seksizem*« (Brown v Ule 2005: 22). Michael Billig opozarja na nezadostnost

večine socioloških teorij pri opisovanju nacionalizma. Osredotočajo se na ekstremna čustva in nasilno izražanje, pri tem pa izpuščajo *vsakdanji nacionalizem*, ki zaradi »normalizirane« vsakdanjosti ni nič manj nevaren. Tudi Hannah Arendt opozarja, da *vsakdanjost ni sinonim neškodljivosti*, saj se prav na podlagi vsakodnevnih nacionalističnih praks lahko čustva ljudi hitro mobilizira (Šabec 2006: 169–170).

Toleranca ima »vgrajen v svoj pomen nekakšno prvino obsodbe...Tolerirati pomeni /.../ sprijazniti se z onim, kar je treba samo na sebi obsoditi« (Kante v Mencin Čeplak 2005: 176). Naša drža torej dopušča obstoj določenih načinov razmišljanja in delovanja, čeprav jih načeloma obsoja. Žižek govori o osrednji »človekovi pravici« poznokapitalistične družbe: pravici ne biti »nadlegovan«. Vse bolj namreč kaže, da ostajamo na varni distanci do drugih. Temeljna komponenta današnje subjektivnosti je strah; v najelementarnejši obliki je to strah pred Bližnjikom. »Toleranca /.../ torej sovpadе s svojim nasprotjem: moja dolžnost, da sem strpen do drugega, dejansko pomeni, da se mu ne smem preveč približati, da ne smem vdirati v njegov prostor – skratka, da moram spoštovati njegovo netoleranco do moje prevečne bližine« (Žižek 2007 : 42). Strah pred »drugimi« vključuje strah pred potencialno »enakimi«, kot projekcija notranjih strahov in v družbenem smislu kot zanikanje bližine.

Pasivno sprejemanje posplošenih idej (*»moramo biti bolj tolerantni«*) prispeva k diskurzu o toleranci, ki odvrča od aktivne tolerantne komunikacije. »Past je namreč ravno v vsakdanjem in površnem razumevanju, ki vznikne iz diskurza, ki toleranco zgolj vzpodbuja« (Penarčič 2008: 69). Borci za človekove pravice, npr. Amnesty International, na svojem blogu maturante in maturantke javno pozivajo, »naj opravijo tudi življenjski zrelostni izpit: zaprisego o izbiri nenasilja!«⁴ Vrednote, ki se jih učimo na ta način in ki prevzemajo zgolj zunanjo formo, postanejo statične in celo dogmatske. Tovrstna »vljudnost« odobrava zgolj ideje dobrega *videza*, namesto tistih z *dobrim dolgoročnim učinkom*, deluje kot cenzurna taktika, s čimer teži k rigidni konzervaciji« (Penarčič 2008: 69). Implicitno delovanje sovražnega govora v vsakdanjem jeziku in kulturi deluje na toliko različnih načinov, da ga preprosto več ne prepoznamo. To lahko vodi v pasivno ignoranco oz. »mrtvo toleranco«, ko se dejansko odtujimo od razumevanja celotnega konteksta in konflikta znotraj tega.

⁴ Dostopno na <http://amnesty.blog.siol.net/2008/05/14/na-maturantski-paradi-16-maja-zaprisega-o-izbiri-nenasilja/> (26. avgust 2008).

3. INTERNET KOT SODOBNA AGORA

3.1 MIT O OSVOBAJAJOČEM POTENCIALU INTERNETA

Sociološko gledano je »informatijska družba« dinamičen in kompleksen prostor, kjer posamezniki lahko konstruirajo in eksperimentirajo z identiteto, kulturo in družbenimi praksami (Poster; Turkle v Kahn in Kellner 2008). Svetovni splet s širšega družbenega vidika vključuje »heterogeno omrežje akterjev« (Callon v Oblak in Petrič 2005: 35). Gre za tehnično in družbeno okolje, ki ga določajo številni družbeni dejavniki, predvsem ekonomske, družbene in politične organizacije, ki vplivajo na njegov značaj. Idejno gledano splet ponuja veliko več svobode kot tradicionalni mediji, saj nima časovno-prostorskih omejitev. Z avtorskim tekstom lahko sodeluje kdorkoli – vladne in nevladne skupine, množični mediji, posamezniki – ne glede na status v družbi. Povezovanje posameznikov in skupin na spletu ni »omejeno s pripisanimi družbenimi vlogami in po drugi strani omogoča emancipacijo od pasivne vloge navadnega atomiziranega uporabnika« (Oblak in Petrič 2005: 33).

Mnoštvo avtorjev in avtonomna možnost odločanja o izboru, branju in produciranju besedil »vodi v demokratizacijo diskurzivnega iskustva, kjer noben tekst ne more biti bolj centralen od drugega« (Landow v Oblak in Petrič 2005: 32). Osvobajajoči potencial spleta služi predvsem medijskim potrošnikom, ki že sami po sebi predstavljajo politično bolj aktiven del populacije. To so internetni aktivisti, ki se nasploh bolj zanimajo za politične zadeve kot ostala večina povprečnih uporabnikov interneta (glej Oblak 2003). Z vidika »virtualne« demokracije in kibernetkega prostora kot javne sfere aktivno participira »'idealni državljani', ki pogosto spremlja politične zadeve, ki s politiko redno seznanja, ki ga politične zadeve močno zadevajo in je zato o njih tudi pripravljen izražati svoje mnenje« (Grossman v Oblak 2003: 62). Idealistično gledano »interaktivna informatijska tehnologija lahko postane elektronska verzija prostora srečevanj na vrhu blizu akropole 21. stoletja, kjer so se pred 2500 leti zbirali atenski državljani in vladali sami sebi« (Grossman v Oblak 2003: 62).

Številni avtorji predstavljajo pomisleke glede komunikacije na spletu in pravijo, da se tudi v virtualni demokraciji skrivajo številne neenakosti, ki so trdovratne in se ohranjajo skozi »neenakost v času, interesu, energiji, predanosti in v znanju« (Raphael v Franz 2003: 43). Obstoječa razmerja političnih moči se ohranjajo tako v realnem kot v virtualnem prostoru. To pomeni, da služi »uporaba IKT [informacijsko-komunikacijskih tehnologij] za logistično podporo že obstoječim političnim praksam« (Neumman v Delakorda 2003: 94). Nekateri opozarjajo na vlogo interneta pri fragmentaciji in »kiber-balkanizaciji«⁵ virtualnega prostora na različne interesne skupine, ki se združujejo in od drugih ločujejo na podlagi družbenih, intelektualnih in ekonomskih zavezništev. Internet omogoča dostop do več informacij večjemu številu ljudi, ki lahko na bolj preprost način pridejo do večje množice informacijskih virov. Po drugi strani je bilo pokazano, »da informacijsko komunikacijske tehnologije zavirajo *face-to-face* odnose (Nie in Ebring), ogrožajo tradicionalna pojmovanja skupnosti (Bowers) ter razprostirajo Zahodne imperialistične strukture in napredni kapitalizem na vse konce sveta (Trend)« (Kahn in Kellner 2008: 23).

Osvobajajoči potencial, ki ga ponujajo nove tehnologije, poleg politične pasivnosti državljanov spodjedajo različni trendi: »koncentracija trgov, širjenje pravic intelektualne lastnine in komercializacija informacijskih in kulturnih izdelkov« (Bettig v Oblak in Petrič 2005: 38). Pri uvajanju informacijsko-komunikacijskih tehnologij se pojavljajo spremljevalni problemi in omejitve, ki izhajajo iz širšega družbenega okvirja: (1) Stratifikacija. Zaradi neenakega dostopa do interneta, kot novega komunikacijskega kanala, bo pogojena tudi distribucija političnih informacij. (2) Komercializacija. Z razmahom tržne logike na internetu se je začel spreminjati njegov značaj, ki pa še nima razvitih mehanizmov, da bi zajezil takšne procese. (3) »Panoptifikacija«. Oblastem in tržnim podjetjem bi računalniška omrežja lahko omogočila nepredstavljljive možnosti nadzorovanja političnih in vsakdanjih komunikacijskih praks. (4) »Raz-stvarjenje«. Komuniciranje z novimi sredstvi lahko vodi v vse večje odmikanje uporabnikov od družbene in fizične stvarnosti (Buchstein v Oblak 2002: 159).

Ko problematiziramo neenak dostop do tehnologij in razpravljamo o možnosti posameznikov, da sodelujejo v virtualni javni sferi, običajno govorimo o politiki in ekonomiji, redko pa se vprašamo po etični dimenziji. Digitalna ločnica (*digital divide*)

⁵ Dostopno na <http://web.mit.edu/marshall/www/papers/CyberBalkans.pdf> (26. avgust 2008).

ločuje tiste z dostopom do interneta in elektronskih storitev od tistih, ki dostopa nimajo, z drugimi besedami ločuje med informacijsko »bogatimi« in »revnimi«. Nevladne organizacije opozarjajo, da je razkorak še vedno prevelik, zato organizirajo programe, ki poudarjajo pomen e-vključenosti in digitalne pismenosti.⁶ Toda problem obravnavajo preozko, saj se zavzemajo predvsem za »digitalni« vidik in odpravljanje tehnoloških omejitev, kar je s širšega družbenega vidika neučinkovito. Pušča namreč odprta številna ključna vprašanja enakopravno razporejenega dostopa in vključenosti.

Nujno je treba opozoriti na »zakoreninjene mite o potencialih nove komunikacijske tehnologije, za katere lahko rečemo, da so nastali na podlagi opazovanja družbenih sprememb skozi 'rožnate zaslone'« (Kitchin v Oblak 2000: 1054). Nekateri nekritično, poenostavljeno in posplošeno napovedujejo prihodnost interaktivnih komunikacijskih tehnologij, ki naj bi tako skupinam kot posameznikom ponujale velike možnosti dostopa do informacij in svobodnega komuniciranja. »Z uporabo čedalje bolj sofisticiranih, dvosmernih digitalnih komunikacijskih mrež si bodo člani javnosti priborili svoj lasten stol pri omizju politične moči« (Grossman v Oblak 2003: 61). Toda kljub »prijaznemu obrazu«, ki so nam ga pokazale nove tehnologije, moramo ohraniti kritičen odnos, da ne bi spregledali razmerij dominacij in podrejanja, ki se pogosto skrivajo v ozadju. Nekateri avtorji poudarjajo, da struktura množstva akterjev na omrežju odpravlja hierarhijo, prinaša decentralizacijo tekstov in povezovanje, ki ni omejeno s pripisanimi družbenimi vlogami. Vprašanje pa je, v kolikšni meri »osvoboditev« spleta sploh omogoča neodvisnost od ideologij, svobodno oblikovanje pomenov in neodvisnost od družbenega položaja, če ga razumemo kot omrežje, »v katerem se številni teksti, mnenja, ideje, družbeni interesi in vrednote bojujejo za svoja občinstva« (Oblak in Petrič 2005: 26). Akterji namreč prihajajo iz različnih družbenih situacij, imajo različna izhodišča in možnosti (tudi ekonomske) v »boju« za izravnavanje razlik in družbenih neenakosti. Tudi na spletu moramo biti pozorni na »stranske učinke« kot so »učvrstitev obstoječih odnosov moči in oblikovanje elektronskih hierarhij« (Seinfeld idr. v Oblak in Petrič 2005: 40).

⁶ Globalni projekt *One Laptop Per Child* želi s poceni računalniki (*100\$ laptop*) zagotoviti otrokom tretjega sveta enake možnosti izobraževanja. Kritiki se sprašujejo, komu tak pristop sploh koristi. Dostopno na <http://laptop.org/en/index.shtml> (26. avgust 2008).

3.2 POJAV KIBER-SOVRAŠTVA

Za svetovno medmrežje ali internet lahko trdimo, da je trenutno najpopularnejša oblika računalniško posredovanega komuniciranja, ki bogati naše siceršnje vsakdanje prakse. Računalniška komunikacija povezuje milijone ljudi in vedno bolj postaja bistvena komponenta za socialno interakcijo. Medosebno komuniciranje je postalo izredno pomembno, zlasti v času, ko je naša medsebojna odvisnost dosegla globalne razsežnosti. Internet je preoblikoval naravo skupnosti in identitete. Virtualne skupnosti so izgubile »prostorsko« dimenzijo, ki je v tradicionalni skupnosti potrebna kot povezovalni »označevalec« članov. Računalniško posredovana komunikacija ruši predpostavko, da je skupnost obvezno geografsko določena in da ljudje, ki komunicirajo znotraj nje, to delajo neposredovano (*face-to-face*).⁷ Skupnost v kiber-prostoru (*cyberspace*) ne obstaja kot fizična prisotnost, temveč kot skupno razumevanje medsebojne povezanosti med pripadniki. Spletne skupnosti so postale bolj vidne in seveda dostopne vsem, ki imajo tehničen dostop do interneta. Svetovni splet je, tako kot ostalim družbenim skupinam, prinesel prednosti tudi subverzivnim organizacijam, ki so se še bolj povezale v organizirano ideološko delovanje proti obstoječi družbeni ureditvi. Radikalna združenja (npr. združenja, ki propagirajo nacistično ideologijo) na spletu niso več izolirana in lahko zdaj na preprost način promovirajo svojo politično agendo. Z uporabo sovražnega diskurza pri članih spodbujajo antipatijo in se povezujejo v kompleksne strukture s skupno uničevalno ideologijo. Sovražne spletne vsebine se tako prosto širijo in prispevajo k razcvetu »bojnega etosa« radikalnih virtualnih skupnosti (Zickmund 1997: 185).

Sovražni govor je na internetu močnejše orodje za spodbujanje nestrpnosti kot v tradicionalnih medijih. Sovražno spletno stran (*hate site*)⁸, ki je sovražno nastrojena proti posameznikom in skupinam ter jih ponižuje na osnovi razlike v rasi, veroizpovedi, nacionalni pripadnosti, spolni usmerjenosti ali invalidnosti, se lahko uporabi za »spretno trženje zla, saj odjemalcev nikoli ne zmanjka« (Petrovec 2003: 37). Internet zagotavlja določene prednosti vsem posameznikom in skupinam, ki želijo prenašati sovražna sporočila. Z razmahom interneta so sovražne skupine, ki so bile najprej preprosto celično organizirane, dobile možnost, da se mrežno povežejo in se s tem rešijo občutka izoliranosti.

⁷ *Face-to-face* komunikacijo razumem kot medosebno komuniciranje »iz oči v oči«, ko se dva sogovornika nahajata v istem prostoru (glej Oblak 2005).

⁸ Dostopno na <http://www.tolerance.org/index.jsp> (26. avgust 2008).

Veliko teh skupin svoje člane išče in nabira po internetu. Internet uporabljajo kot orodje za trženje sovraštva: ponujajo različne osebne predmete, glasbo, posterje in knjige za utrjevanje identitete pripadnikov. Lahko so prava zakladnica informacij, s katerimi zastrupljajo splet: »na spletnih straneh Yahooja objavljajo dražbe, na katerih prodajajo okoli 1200 nacističnih artiklov od kopij esesovskih bodal do naprave za izdelavo plina ciklon B, s katerimi so pobijali Žide v koncentracijskih taboriščih« (Petrovec 2003: 36). Ekstremistične spletne strani rekrutirajo razočarane brezposelne predstavnike delavskega razreda, ki jih je razvoj globalnega kapitalizma najbolj prizadel. Vplivajo tudi na odtujeno in nezadovoljno mladino delavskega razreda. Globalne islamistične (t.i. »teroristične«) skupine internet uporabljajo za promocijo agresije in razglašanje džihada (Kahn in Kellner 2008: 24). Rasistične spletne strani ciljajo med drugim tudi na otroke, s prirejenimi Pokémon igrnicami, naci-glasbo, ilustracijami in zgodbicami poenostavljeno razlagajo zgodovinske dogodke in problem rasnega razlikovanja.⁹ Historični kontekst antisemitizma 19. stoletja se še danes obuja na spletu ter nudi ideološko osnovo in utemeljitev številnim gibanjem. Zanimivo je, da se zdaj dogaja zasuk v diskurzu o »ne-človeškosti« Židov. Žižek opozarja na pojav »sionističnih antisemitov«, za katere bi lahko rekli, da so antisemiti reflektirani sami vase.¹⁰ Sionisti kritizirajo »nesionistične« Žide in jim očitajo natanko tisto, kar so njim na Zahodu očitali v zlati dobi evropskega antisemitizma: da formalno niso pravi državljani, da se ne čutijo pripadnike skupnosti, da se jim ne da zaupati ipd. Osnovna diskvalifikacija in stigmatizacija »ne-pravih« Židov poteka na rasističen način, na isti način kot je to počel nacizem v Nemčiji, s tem da danes »pravi« Židje sestavljajo sezname izdajalcev židovstva (*S.H.I.T. LIST – Self-Hating and/or Israel-Threatening List*).¹¹

Raziskovalci, ki spremljajo fenomen rasizma na spletu, ugotavljajo, da se sovražnim spletnim stranem relativno uspešno preprečuje dostop s cenzuro na lokalni in globalni ravni, tudi preko spletnih iskalcev, ki opravljajo uredniško politiko svetovnega spleta. Dejstvo pa je, da danes večino rasističnih spletnih strani niti ne prepoznamo kot take, saj rasizem izražajo na izrazito subtilen način, včasih tudi kot parodijo na rasizem. Te nove oblike rasizma imajo še vedno enako sporočilo in se jih ravno tako lahko poveže z ideologijami izključevanja. Ne uporabljajo več prepoznavnih nacističnih simbolov, »naci-

⁹ Dostopno na <http://www.usatoday.com/life/2001-07-16-kid-hate-sites.htm> (26. avgust 2008).

¹⁰ Glej predavanje Slavoj Žižka ob izidu njegove knjige *Nasilje* v Knjižnici Otona Zupančiča, novembra 2007. Dostopno na <http://www.vest.si/2007/11/17/slavoj-zizek-in-nasilje/> (26. avgust 2008).

¹¹ Dostopno na <http://www.masada2000.org/shit-list.html> (26. avgust 2008).

teenager« je na primer danes oblečen v T-shirt, nosi baseball kapo in celo arabsko ruto. Na spletnih straneh išče glasbo, video posnetke in smernice glede življenjskih stilov, mimogrede pa se mu podtakne tudi rasistično ideologijo.¹² V razpravah o premagovanju »slabega« govora se kot rešitev večinoma ponuja konfrontacija z »dobrim« govorom. V demokratičnih družbah pa definicije dobrega in slabega seveda niso nikoli dokončne in ne zdržijo dolgo.

3.3 ANONIMNOST NA INTERNETU KOT KRINKA ZA ŽALJIVO KOMUNICIRANJE

V računalniško posredovani komunikaciji se vedemo drugače kot v vsakdanji (*off line*) komunikaciji. Pod krinko anonimnosti si več dovolimo in razkrijemo dele svoje identitete, ki jih v realnosti mogoče nikoli ne bi. Postanemo tisto, kar si želimo. V računalniško posredovanih kontekstih anonimno sporočanje pomeni, da identiteta sporočevalca ni takoj razvidna. V takih okoliščinah je posameznik zaščiten pred povračilnimi in maščevalnimi sporočili, hkrati pa se lahko distancira od prevzemanja odgovornosti za izrečeno (Wood in Smith 2005: 64). Delno ali celotno prikrivanje identitete uporabnikom spleta in internetne komunikacijske tehnologije daje občutek moči in kontrole. Internet kot virtualno okolje ponuja »anonimnim« posameznikom možnost, da v računalniško posredovani komunikaciji posredujejo manj informacij kot v *face-to-face* komunikaciji.

V običajni medosebni komunikaciji nam pri interpretaciji sporočila sogovorca pomaga branje telesne govorice, ekspresije obraza in tona govora. Na podlagi tega dobimo povratne informacije o tem, kako je bilo sporočilo interpretirano. To nam pomaga pri nadaljnjem usmerjanju komunikacije, ki naj ne bi bila nesprejemljiva ali žaljiva za sogovorca. Računalniško posredovana komunikacija »naj bi bila reducirana, kar zadeva kontekstualne in vizualne vezi, kar naj bi povzročilo, da je ta komunikacija manj osebna in manj prilagodljiva« (Parks idr. v Praprotnik 2003a: 518). Govorimo lahko o dvojnem učinku anonimnosti; »znižuje vpliv socialnega pritiska na posameznika, hkrati pa z 'osvobajanjem' posameznika zvišuje stopnjo agresivnega oziroma vsaj neprijaznega komuniciranja« (Boudourides v Praprotnik 2003a: 518). V računalniško posredovanem interaktivnem

¹² Hass im Web: Neonazis verschärfen Hetze im Netz. Dostopno na <http://www.spiegel.de/netzwelt/web/0,1518,558202,00.html> (26. avgust 2008).

okolju so »ovire«, ki naj bi preprečevale žaljivo komunikacijo oz. »neprimerno vedenje«, videti manjše (Lenhart 2005: 88).

Temna stran računalniško posredovane komunikacije se kaže »v obliki škodljivega ali agresivnega komunikacijskega vedenja oziroma kot temu pravijo v žargonu Interneta »flaming« (žalitve). To je pojav izražanja jeze, žalitev ali celo sovražnosti« (Praprotnik 2003a: 515). Konfrontacijsko naravo flaminga lahko razlagamo s perspektive družbenega vpliva, pri tem upoštevamo sovražno vedenje (v računalniško posredovani komunikaciji) in družbeno interpretacijo tega vedenja (Thompson v Wood in Smith 2005: 91). Sporočila interpretiramo glede na našo percepcijo o tem, kaj je primerno v določenem okolju in glede na seznanjenost s konvencijami tehnologije, ki jo uporabljamo. Pri definiciji žaljive komunikacije je tako smiselno upoštevati intenco pošiljatelja in kasnejše prepoznavanje njegove namere s strani prejemnika, kot »vedenje v računalniško posredovani komunikaciji, ki je interpretirano kot neustrezno« (Praprotnik 2003a: 517).

Anonimnost posameznikom omogoča realiziranje »temne plati« njihove osebnosti, ki je v »realnem« (*off-line*) življenju ne morejo svobodno udeležiti. Sovražna komunikacija, ki jo »igramo« v virtualnem prostoru, je lahko na določen način »bolj resnična od resničnosti«. Pod krinko igranja agresivne osebe lahko razkrijemo svojo pravo agresivnost. »Prav v teh igrah namreč lahko artikuliramo agresivno ali pa perverzno jedro svoje osebnosti, ki jih zaradi etično-socialnih omejitev ne moremo (upamo) izživeti v resničnih odnosih z drugimi« (Žižek v Praprotnik 2003a: 522). Anonimnost, ki uporabnikom spleta omogoča vzpostavljanje distance do realne osebnosti, pa se izniči, v primeru destruktivnih tekstualnih dejanj. Dober primer je posilstvo znotraj virtualne skupnosti, kjer pride do »fizične« zlorabe »virtualne« osebnosti. Resnične psihološke posledice in moralno škodo posilstva občuti oseba, ki je virtualno osebnost ustvarila, kot žrtev posilstva, »na lastni koži« v dejanskem življenju (glej Dibble v Wall 2001: 162). Žaljiva komunikacija na internetu prizadene sogovorca, zlasti ko napad postane osebni. To da nekdo nekoga označi, da je »debel«, trči ob realne manjvrednostne komplekse osebe na drugi strani, ki ima morda dejansko probleme s težo. Žaljivi komentarji pri naslovljencih izničijo anonimnost in povečajo občutek ranljivosti (glej Lenhart 2005: 137).

4. SOVRAŽNI GOVOR NA BLOGIH

4.1 BLOG KOT MEDIJ ZNOTRAJ DRUŽBENEGA OMREŽJA

Blog (okrajšava angleške besede *weblog*) v slovenščino prevajamo *spletni dnevnik*. Vendar je izraz pomanjkljiv, saj *bloganje* kot dejavnost ne zajema samo kronološkega postavljanja in urejanja vsebin (komentarjev, idej, mnenj ipd.). Uporabnik bloga (*blogar*) lahko preko tega, oblikovno že vnaprej postavljenega spletnega mesta, na relativno enostaven način družbeno deluje, spoznava druge družbene akterje in z njimi stopa v razmerja, posluje, preživlja prosti čas, se druži, tekmuje za svoja občinstva, širi politične ideje, rešuje konflikte itd. Strnjeno rečeno je blog prostor družbenega in političnega komuniciranja, kulturne potrošnje, poslovnih transakcij in intimnih odnosov (glej Oblak in Petrič 2005). Obstaja torej več vidikov bloganja: za novinarje so blogi alternativni viri novic in javnega mnenja, izobraževalci in poslovneži vidijo v bloganju priložnost za širjenje znanja, na individualni ravni pa nudijo blogi zaseben prostor za samoreprezentacijo in samopomoč.

Glede na to, kako blogarji razumejo samo komunikacijo na blogu, bi lahko za večino rekli, da sodijo med bolj intenzivne uporabnike medmrežnih storitev. Blog vidijo kot kiber-prostor, ki nudi priložnost za različna izkustva, poljubno ustvarjanje in izmišljanje likov ter stopanje v odnose z različnimi ljudmi. Blogarji so splošno rečeno uporabniki, ki v bloganju vidijo priložnost novega načina samoizražanja, ki v teh praksah prevladuje – skozi tekst. Njihova percepcija računalniško posredovane komunikacije je povezana z vprašanjem, kako lahko s pomočjo teksta izrazijo sami sebe in kako to počnejo drugi. Medmrežje je namreč integrirano v njihovo vsakdanje življenje do te mere, da svoje izkušnje doživljajo v tekstu ali kot tekst. Sodobna tehnologija za te uporabnike že predstavlja nek način bivanja (glej Markham v Oblak 2000: 1061).

Blogi so organizirani v interaktivno virtualno mrežo – *blogosfero* (delna izpeljanka iz lat. *logos* beseda, misel, govor, razum), neke vrste »intelektualni kiber-prostor« za samoreprezentacijo blogarjev kot samostojnih medijskih producentov. Blog je predvsem »družbeni softver«, ki povezuje številne blogarje v mrežo interesnih skupnosti, oblikovanih na podlagi družbenih, intelektualnih in ekonomskih zavezištev. V hitro razvijajoči se

blogosferi¹³ poleg povezanosti prihaja tudi do fragmentacije med blogarji, ki med seboj vzpostavljajo različna razmerja moči. Pojavljajo se liste (npr. »A-lista«) vodilnih oz. najbolj popularnih blogov, ki so najbolj brani, citirani v *mainstream* medijih in ki jih dosežemo z velikim številom neposrednih povezav (Herring idr. 2005: 1). Tehnično ozaveščeni in večinoma tudi profitno motivirani blogarji zakupijo lastno domeno, se izločijo iz mase blogarjev in vključijo v blogarske mreže, da bi s svojimi vsebinami konkurirali *mainstream* medijem. Kategorizacija blogov na »kvalitetne« in »nekvalitetne« implicira hierarhijo med blogarji, neke vrste kreativni in intelektualni elitizem, ki deli »resne« blogarje (samooklicane mnenjske voditelje) od množice tistih, ki naj bi z »nepomembnimi« vsebinami zgolj prispevali h kulturnemu šumu.

Blog ima kot komunikacijsko orodje specifične značilnosti računalniško posredovane komunikacije. Odnosi med blogarji naj bi se razvijali drugače kot v običajnih družbenih razmerjih, to okolje reduciranih socialnih vezi naj bi »vodilo k ustrezno reduciranemu socialnemu pritisku in reduciranemu vplivu socialnih norm. Rezultat tovrstne redukcije pa naj bi bila večja enakopravnost participacije, ukinjanje ali zmanjševanje razlik v statusih razpravljavcev in v bolj polariziranih in tveganih skupinskih odločitvah« (Praprotnik 2003a: 517). Bloganje je v primerjavi s *face-to-face* komunikacijo upočasnjena komunikacijska situacija, kjer ekspresija in interakcija potekata v podaljšanem časovnem obdobju, nekaj minut, ur in tudi dni. »Specifičnost medmrežnih komunikacijskih praks je v tem, da se odnosi med sodelujočimi razvijajo drugače ali vsaj počasneje kot to običajno velja za družbena razmerja« (Oblak 2000: 1061).

4.2 BLOGOSFERA KOT INTERAKTIVNA JAVNA SFERA

Blogosfera, kot potencialna interaktivna javna sfera, združuje blogarje na podlagi skupnih interesov. Blogi so organizirani v posamezne virtualne skupnosti, kjer dobijo posamezniki možnost participacije in odprte komunikacije. Avtor objavi blog z namenom začeti komunikacijo, vzpostaviti debato, vključiti se v dialog z enako zainteresiranim bralcem. »Na blogu se lahko avtorji in bralci transformirajo iz »občinstva« v »javnost«, iz

¹³ Ocenjuje se, da je v tem trenutku približno 2 milijona aktivnih blogov. Najnovejši podatki o številu indeksiranih blogov na svetovnem spletu so dostopni na <http://www.knowledgesearch.org/census> (26. avgust 2008).

»potrošnikov« v »kreatorje«. Na ta način postanejo blogarji aktivni medijski akterji« (Blood v Killoran 2003: 217). Blog je po definiciji nedovršen žanr,¹⁴ v nenehnem nastajanju in razvoju, posameznikom omogoča aktivno vlogo producenta v okviru specifičnega načina družbenega delovanja. Blogarji se med seboj povezujejo, hkrati kot avtorji in bralci, ter vzdržujejo kontakte glede na sorodnost obravnavanih tem. Blogarji so v konstantnem dialogu: »želja 'ustvariti komunikacijo' (»*reach out*«) je temeljna motivacija za začetek pisanja bloga, prizadevanje za komunikacijo in interakcijo z drugimi pa je razlog za nadaljevanje pisanja« (Lenhart 2005: 38).

Blogarji vidijo svoj blog kot možnost za samopromocijo ter izmenjavo mnenj in različnih pogledov v dialogu z drugimi. Nekateri menijo, da je občinstvo pri bloganju perifernega pomena, med tem ko drugi vidijo blog kot javni prostor, ki je namenjen občinstvu, zato pazijo na svoje izražanje in na vsebine, ki jih objavljajo. Pri pisanju blogov so avtorji blogov večinoma razpeti med zasebnim interesom in interesi različnih javnosti. Po eni strani želijo svobodno pisati, po drugi strani to vedno počnejo v odnosu do občinstva, ki z odgovori in komentarji redno opominja na napake in lahko dodaja informativno vrednost sami objavi. Da ne bi izgubili potrebe po pisanju in dokončno »utihnili«, blogarji intenzivno vzdržujejo in širijo svoja občinstva. Nenehno manevrirajo med tem, da pri pisanju ohranijo (vsaj navidezno) avtentičnost, zasebnost in zabavnost. Z dialogom želijo preseči konflikte, nejasnosti in neprijetnosti ter doseči podporo in potrditev s strani svojih bralcev (Lenhart 2005: 93–95).

Socialno interaktivna narava blogov se kaže v povezovanju (»*linkanju*«) blogov med sabo, najvišjo stopnjo pa naj bi dosegla na blogih, ki imajo obliko dnevniških zapisov (Blood v Herring idr. 2004: 3). Konverzacija med blogarji se uresničuje v komentarjih, ki se nanašajo na posamezno objavo na blogu. Blogar lahko preko te funkcije spremlja, kdo je objavo prebral in kdo se je dejansko namenil odzvati nanjo. Softver omogoča več možnosti pri dopuščanju in preprečevanju funkcije komentiranja, avtor lahko namreč, če to izbere, prepreči objavo anonimnih komentarjev. Bolj pogosto se dogaja, da blogarji zahtevajo od komentatorjev, da se registrirajo z imenom (lahko tudi s psevdonimom, kar se večinoma dogaja) in elektronskim naslovom. S komentiranjem se na blogu ustvari prisotnost

¹⁴ Žanr razumem kot kategorijo komunikativnih dogodkov s skupno komunikacijsko intenco, strukturami, stilnimi značilnostmi, vsebinami in predvidenimi občinstvi. Žanr je imenovan in pripoznan s strani članov kulture, znotraj katere se nahaja (glej Swales v Herring idr.: 2004).

»bralca«, tudi v primerih, ko to ne prispeva bistveno k sami diskusiji. Že samo enkratni komentar je dovolj, da avtorja bloga pripravi da vzpostavi odnos do občinstva. Zlasti anonimni komentarji spodbudijo avtorje v razmislek o tem, kdo jih bere in zakaj.

Številni pomisleki raziskovalcev opozarjajo, da blogosfere ne moremo preprosto enačiti z javno sfero, da gre bolj za približevanje temu »idealnemu« konceptu. Interaktivnost blogosfere rušijo ugotovitve, da so blogi med seboj večinoma malo ali celo nepovezani. Blogosfera se prej zdi selektivno povezana, z gostimi otoki na nekaterih predelih, minimalno povezanimi blogi znotraj posameznih lokalnih skupin in posameznimi prostimi blogi, ki predstavljajo večino (Herring idr. 2005: 10). Stopnja interaktivnosti je odvisna od blogarja, ki je v asimetričnem komunikacijskem razmerju s svojim občinstvom – avtor je tisti, ki ima v končni fazi moč in uveljavlja kontrolo nad vsebino na lastnem blogu. Komentarji na blogih zlahka ogrozijo avtorjev občutek kontrole nad prostorom komuniciranja, zaradi česar je pripravljen komunikacijo omejiti ali tudi ustaviti. »Blogarji si želijo samo toliko interaktivnosti, da si zagotovijo, da je občinstvo dejansko tam (Nardi idr. v Lenhart 2005: 37).

Temeljni pogoj za oblikovanje javne sfere je enako razmerje moči med udeleženi v komunikaciji, kar na blogih do neke mere lahko predpostavimo, saj lahko vsakdo objavi svoje mnenje. Problematično je pasivno dojetje vlog v komunikacijski situaciji, bralci blogov se namreč pogosto opredelijo zgolj kot »bralci« in ne kot »udeleženci«, ne glede na to, kako močno si avtor bloga prizadeva vzpostaviti dialog (Karlsson v Lenhart 2005: 21). Enakomerno razmerje moči je pomembno predvsem pri poskusu doseganja dogovora, saj je temeljni pogoj za oblikovanje javne sfere pripravljenost posameznikov prisluhniti nasprotnim mnenjem. Na blogih obstaja nevarnost, da se blogarji osredotočijo na enaka mnenja, to pa lahko prežene blogarje z nasprotnimi mnenji v izolacijo (Thompson v Wijnia 2000).¹⁵

Pogoj »idealne« komunikacije v blogosferi je svobodno in argumentirano sporočanje, ki bi bilo »osvobojeno« avtoritet, tradicije, ideologije, moči in predsodkov (Heng in De Moor v Wijnia 2000). Osvoboditev posameznika na blogu je izredno problematična, treba se je vprašati: kdo dejansko izkorišča ponujeno možnost komuniciranja, v kakšni meri in ali je

¹⁵ Članek na podlagi magistrskega dela avtorice Elmine Wijnia, ki piše o blogih s komunikološkega vidika. Dostopno na http://elmine.wijnia.com/weblog/archives/wijnia_understandingweblogs.pdf (26. avgust 2008).

pri tem sploh uspešen. Vsak blogar naj bi s svojo malo zgodbo (*»human storytelling«*) prispeval k blogosferi, za katero se predpostavlja, da »resonira« s skupnimi podobami, občutki, skrbmi, problemi in zmagami kot enotna »globalna informacijska vas«. Predpostavka, da lahko na blogu vsakdo izrazi (sporoča) lastne izkušnje, čustva, interese, interpretacije in na individualen način osmisli svojo zgodbo, je lahko zavajajoča. Treba je resno upoštevati opozorilo, »da individualizacija ne pomeni avtomatsko emancipacije posameznikov od različnih avtoritet, socialnih definicij in socialnih pritiskov« (Beck v Ule 2002: 84). Eden izmed raziskovalnih projektov, ki cilja na individualne zgodbe blogarjev, je projekt *»We feel fine«*,¹⁶ ki identificira in registrira čustva blogarjev na svetovnem spletu. Razglašanje čustev na blogih kot osebni in/ali družbeni problem producira diskurz o čustvih, ki lahko služi posplošenim, zavajajočim in ideološkim interpretacijam »emocionalnih« reprezentacij različnih družbenih skupin z različnimi diskurzivnimi pozicijami: npr. Evropejci so bolj pogosto žalostni od Američanov, ženske se počutijo bolj debele kot moški, najbolj srečni so na Havajih, najbolj seksi se počutijo v Las Vegasu, največ čustvujejo Američani in najmanj Iračani, ženske čustvujejo bolj kot moški ipd. Opisi čustev, preko katerih blogarji razkrivajo svojo identiteto, da bi vzpostavili bolj osebni in avtentičen odnos s svojimi občinstvi, »črpajo iz obstoječih družbenih vzorcev pomenov in delovanja, ali tega, kar L. Grossberg poimenuje »politika emocionalnosti in občutkov« v širši družbi, prispevajo k reprodukciji vladajočih ideoloških pogledov, h krepitvi vrednot in prepričanj vsakdanjega življenja« (Šadl 1999: 142). Osvoboditev posameznika na blogu zato ostaja bolj na ravni obljube kot uresničene možnosti v praksi.

4.3 POJAV »FLAMINGA« ALI ŽALJIVE KOMUNIKACIJE

Bloganje je izražanje individualnih mnenj, kjer je posameznik usmerjen v prezentacijo samega sebe oz. svoje »virtualne identitete«. Blogarji večinoma pišejo subjektivno, v obliki relativno kratkih in pogostih dnevniških zapisov o svojih interesih in intimnem vsakdanjem življenju. Lahko bi rekli, da z upravljanjem svoje identitete in samorazkrivanjem krepijo svoj narcizem v javnosti. Pogovarjanje in ukvarjanje s samim sabo zmanjšuje pozornost, ki naj bi jo namenjali ostalim udeležencem v komunikaciji. Na

¹⁶ Na blogih identificirajo frazo *»I feel«* in *»I am feeling«*, nato na podlagi demografskih značilnosti (spol, starost, geografska lokacija) sklepajo, o katerih čustvih se piše, kdo piše in na kakšen način. Dostopno na <http://www.wefeelfine.org/> (26. avgust 2008).

ta način spregledajo emocionalne reakcije sogovorcev, ki bi jih v *face-to-face* komunikaciji običajno spremljali, kar povzroči »da postanejo uporabniki računalniško posredovane komunikacije manj družbeno občutljivi ter včasih bolj grobi do sogovorcev. Uporabljajo agresiven jezik in so lahko nagnjeni k nesramnostim in žaljivkam, kar v internetskem žargonu imenujemo flaming« (Praprotnik 2003a: 517–518).

Anonimnost je značilnost bloga kot medija in predstavlja tako njegovo moč kot šibkost. Blogarji želijo pri objavljanju ostati relativno anonimni, ker se zavedajo tveganj, ki jih prinaša objavljanje na spletu. Z anonimnostjo zavarujejo svojo »virtualno identiteto«, s katero samoupravljajo in v katero veliko investirajo. Pazijo na svoje izjave, saj se zavedajo problematičnosti nepovratnega učinka prve objave.¹⁷ Tudi če avtor spletno vsebino hitro umakne iz očesa blogarske javnosti in svoj blog samo-ukine, ni zagotovila, da kopije ali popačene oblike sporočila ne bodo krožile po blogosferi in kazile njegovo reprezentacijo. Potreba po anonimnem bloganju se pojavlja predvsem v kulturah, kjer je svoboda govora omejena in služi zaščititi identitet državljanov in novinarjev na spletu. Lahko pa se jo tudi zlorabi, in sicer kot možnost za »patološko« obliko komunikacije, ki spodbuja nestrpnost med pripadniki blogarske skupnosti in znižuje kulturo dialoga. Z občutkom anonimnosti blogar postane svobodnejši pri izražanju mnenj in sporoča tudi tisto, česar morda nikoli ne bi v dejanskem svetu znancev (*»Je pa fajn, ker včasih nimaš jajc, da bi kermu kaj povedal, pol pa to na blog napišeš«*).¹⁸ Žaljiva (*»flame«*) sporočila se v obliki škodljivih in poniževalnih komentarjev uporabljajo predvsem za spodbujanje jeznih odzivov. Nekateri blogarji anonimnosti ne odobravajo, ker se jo lahko v komunikaciji zlorabi in to jih plaši. Ne glede na posredovanost komunikacije na blogu se avtorji blogov zaradi slabonamernih komentarjev počutijo ranljivi in osebno napadeni, zato z anonimnimi bralci ne želijo komunicirati, ne glede na dobronamernost njihovih komentarjev. Ne zdi se jim pravično, da se oni kot avtorji razkrijejo, med tem ko bralci strahopetno prikrivajo svojo identiteto. Anonimneže se pogosto izključuje iz komunikacije, ker ne prispevajo k občutku pripadnosti in povezanosti z blogarsko skupnostjo (Lenhart 2005: 89). Anonimnost naj bi prispevala k neciviliziranosti v računalniško posredovani komunikaciji (Nielsen in Haythornthwaite v Lenhart 2005: 139), zato nekateri sklepajo, da bi ukinjanje možnosti

¹⁷ Objave na blogih se arhivirajo v iskalnikih, RSS itd.

¹⁸ Dostopno na <http://www.slideshare.net/Blogres/katja-vukcevic-ekshibicionizem-ali-voayerstvoprofil-slovenskih-blogerjev-in-njihovih-bralcev-2007/> (26. avgust 2008).

anonimnega komentiranja na blogih istočasno zmanjšalo žaljivost in škodljivost javnega komuniciranja.¹⁹

Nekateri avtorji opozarjajo, da niso vsa žaljiva (*»flame«*) sporočila sovražno naravnana. Moramo upoštevati, da so blogi povezani v posamezne (interesne) virtualne skupnosti, v katerih se vzpostavljajo interaktivni odnosi med blogarji in določena kultura komuniciranja. Interaktivnost je tisto, kar motivira blogarje, da začnejo s pisanjem bloga. Vzpostavljanje dialoga znotraj blogarske skupnosti je pogoj za aktivno bloganje. To pomeni, da so komentarji inherenten del bloganja, nujno potrebni, da blogarji ne bi prenehali s pisanjem. »Bralci (*»cyber-voajerji«*) objavljajo spodbudna in tudi *»flame«* sporočila, da bi avtorja bloga spodbudili k nadaljnji komunikaciji. Interaktivnost bloganja omogoča in podpira tako ekshibicionistično kot voajersko vedenje« (Jacobs v Lenhart 2005: 37). Zato agresivnih komentarjev ne smemo prehitro obsoditi kot antisocialno vedenje, ki nujno vodi v sovražni govor. Interpretacija žaljive komunikacije kot take je odvisna od samih blogarjev, namreč »dejanja, ki bi jih zunanji opazovalci lahko razumeli kot žaljivke, [so] lahko »zaželena in dobrodošla« znotraj specifične skupine, v kateri pripadniki in pripadnice delijo norme in pravila interpretacije« (Praprotnik 2003a: 525). Blogarji oblikujejo razširjene socialne mreže poznanstev, prijateljstev in poslovnih odnosov. Znotraj teh posameznih skupnosti se utrdi občutek povezanosti, družabnosti in odgovornosti. Blogarji se med seboj direktno nagovarjajo in se čutijo zavezani svojemu bralstvu, zato se tudi opravičijo, ko pride do nesporazumov. V skupnostih enako ali podobno mislečih blogarjev običajno niti ni prostora za mnenjske nasprotnike, saj se jih prej iz skupnosti izloči in izolira, tako da se na njihove bloge ne povezuje (*»linka«*). V primerih, ko ne gre za dejanski verbalni napad, ampak za nejasno izraženo in interpretirano komunikacijsko intenco med sogovorniki, se lahko »slaba« komunikacija z razpravljanjem na blogih ponovno razjasni.

Obstajajo različni načini obravnavanja sovražnih sporočil na blogih. Avtorji so tisti, ki moderirajo svoj blog in sami ocenjujejo in izključujejo neprimerne komentarje. Posameznemu sovražno naravnemu bralcu bloga lahko tehnično onemogočijo dostop do funkcije komentiranja na podlagi imena, psevdonima ali IP naslova, ki ga bralec

¹⁹ »Kitajska: Pisanje blogov nič več anonimno?« Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=9&c_id=150493 (26. avgust 2008).

uporablja.²⁰ Nekateri avtorji gredo še korak dlje in se že vnaprej zavarujejo pred nadlegovanjem, tako da onemogočijo vsakršno možnost komentiranja. Avtorji, ki verjamejo, da je blog prostor javne razprave, dovolijo tudi žaljiva sporočila, če ocenijo, da imajo sporočila vsaj potencialno komunikacijsko vrednost in da spodbujajo nadaljnjo odprto razpravo. Toleranca na blogu je relativna in odvisna od konteksta, pomembno je upoštevati kdo žali koga in na kakšen način. Izjava blogarke priča o tem, da so na normativni ravni merila jasna, v praksi pa večinoma prihaja do nejasnosti: *»Na filozofski ravni mi je všeč to, da obstaja možnost odprtega diskurza. Tudi v praksi je ta filozofija dobra, a žal ne deluje vedno tako dobro...«*(Lenhart 2005: 87).

Mislím, da obstajajo govorne situacije, ko lahko zaključimo, da komunikacija na blogih očitno preseže šaljivost in zbadanje, ko razen za govorca sovražno sporočilo nima več komunikacijske vrednosti in sovraštvó postane samo sebi namen. Poleg somišljenikov se na blogih velikokrat pojavljajo neregistrirani in anonimni komentatorji, ki se odločijo, da bodo namerno kršili norme interakcije. S svojim odkritim nasprotovanjem si prizadevajo pritegniti pozornost, zmotiti komunikacijo na blogu in verbalno napasti avtorja bloga. Prepričani so, da lahko objavijo vsako mnenje in da so zaradi anonimnosti ali uporabe psevdonima nedotakljivi. Na ta način se lahko distancirajo od občinstev na blogu in jih žalijo, ne da bi za to sprejeli kakršnokoli odgovornost. Zlorabijo odprtost komunikacije na blogu (ki sicer predpostavlja argumentiran dialog), tako da na nestrpen način spodbujajo ideološke razprave, ki so nekonsistentne, protislovne in prazne v argumentaciji in znanju. Sklicujejo se na to, da oni »samo« komentirajo, podajajo kritične ugotovitve in svoje izvedensko mnenje, če si sposodim besede Tončija Kuzmanića, kot »inavgurirani subjekti vednosti«. Na splošno velja, da so na internetu (npr. forumi) deležne največ komentarjev objave, ki imajo največ vpogleda in ki so najbolj kontroverzne (Krishnamurthy v Herring idr. 2004: 3), konfrontacijo in agresijo v komunikaciji pa spodbujajo in cenijo zlasti moški. Nedvomno je komuniciranje s »flame« sporočili nalezljivo. Če se v debati udeležence, tako moške kot ženske, dovolj močno spodbuja s sovražno motiviranimi sporočili, se tudi tisti, ki so običajno vljudni, odzovejo v sovražnem tonu (glej Herring 1994: 292). Glede na javno naravo bloga obstaja velika verjetnost, da se bo na glasne sovražne komentarje odzval večji del občinstva in jih bo z močjo argumenta v dialoškem načinu razpravljanja morda tudi utišal.

²⁰ Blokiranje je problematično pri komentatorjih, ki uporabljajo dinamični IP. Ko uporabnik prekine povezavo z internetom in jo na novo vzpostavi, se vsakič na novo dodeli drugačna (prosta) IP številka.

4.4 BLOGARSKA ETIKA

Svobodna narava komuniciranja na internetu omogoča zlorabo blogov tudi za komunikacijo, ki ne prispeva h kvaliteti blogarske skupnosti, nima informacijske vrednosti in je sama sebi namen. Nekateri svarijo pred globalizacijo nestrpnosti na blogih. Blog naj bi postal osnovno sredstvo uničenja blagovnih znamk, osebnih napadov, političnega ekstremizma in preišljenih kampanj za blatenje in očrnitev. Kritiki opozarjajo, da ta nova oblika sovražne retorike ne prizanese nikomur, z zlobnimi žaljivkami napada tako nepomembne kot mogočne žrtve. Težko se ji je zoperstaviti ravno zaradi anonimnosti napadalcev, ki jo blog kot medij omogoča.²¹ Posledično se pojavljajo predlogi o oblikovanju blogarske etike in potreba po večjem nadzoru vsebin na blogih. Pisanje in objavlanje blogov je javno komuniciranje na internetu in kot tako predpostavlja upoštevanje določene etike. Vsi javni mediji se pri komuniciranju opirajo na pravila profesionalnega in odgovornega objavlanja. Načeloma naj bi se tudi na blogu, kot individualnem mediju, vsaj do neke mere upoštevala etika javne besede. Norme v blogosferi, tako kot v družbi, stalno nastajajo, se spreminjajo in ostajajo odprte za številne interpretacije. Blogosfera kot javna sfera še vedno ostaja brez večjega skupnega interesa, zainteresiranost se kaže zgolj na ravni specifičnih blogarskih skupnosti, ki združujejo različne (tudi nasprotno) interese (individualne, družbene, kulturne itd.). Posamezni interesi se znotraj velikih in heterogenih skupin med seboj križajo in lahko vodijo do nesporazumov, kar otežuje določanje norm komuniciranja. Tudi če bi se blogarji uspeli dogovoriti za skupen zbir predpisov v skupnem kodeksu, še vedno ne bi bilo dovolj močnega kolektivnega prizadevanja za njihovo uveljavljanje. Blogarji se za enkrat odločajo na podlagi individualnih norm, ki jih oblikujejo na podlagi pridobljenih izkušenj in povratnih informacij pri komuniciranju z različnimi občinstvi. Povratna zanka pri razumevanju in oblikovanju norm je načeloma zelo šibka, kajti ni vsak bralec bloga avtomatično blogar, niti ne bere vsak blogar vseh blogarjev, ki berejo njegov blog. Pomanjkanje eksplicitnih pravil v blogosferi otežuje proces interpretiranja posameznih sporočil med blogarji in bralci, kar lahko vodi do večjega konflikta in destruktivnih diskurzov kot je sovražni govor.

²¹ »Attack of the Blogs« Dostopno na <http://www.forbes.com/home/forbes/2005/1114/128.html> (26. avgust 2008).

Glavno gonilo blogosfere je vzdrževanje »dobrega videza«, kar pomeni, da blogarji izrecno pazijo na svoj videz v javnosti, na to kako se izražajo in kako so percipirani s strani občinstva. Videti je, kot da se objave na blogih ne hierarhizirajo po informativni vrednosti, temveč po novosti, čustveni angažiranosti, popularnosti in zvezdnitvu.²² Avtorji se ne ukvarjajo toliko z etiko komuniciranja kot z ustvarjanjem dialoškega načina razpravljanja na blogih in vpletanjem svojega občinstva z objavami, ki so napisane v bolj privlačnem, razumljivem in pogovornem tonu (Langellier in Peterson v Lenhart 2005: 97). Lahko bi rekli, da so blogarji ambivalentnega značaja. Zagovarjajo predvsem svojo neodvisnost in svobodo izražanja mnenj, kar pomeni, da bralcem povejo »v obraz« vse, kar si mislijo. Po drugi strani se zdi, kot da se prilagajajo in obvezujejo občinstvu, da bi si povečali branost in priljubljenost. Težijo k ustvarjanju čim večjega obiska na svojem blogu, nekateri med njimi tudi zato, da bi ga lahko unovčili. Blogarji se praviloma sklicujejo na prevladujočo liberalno držo, da je treba prisluhniti stališču vsakogar. Prizadevajo si vzpostaviti odnos s skupnostjo in graditi občutek povezanosti, družabnosti in odgovornosti, tako da se prilagajajo normam in vrednotam bralcev. »Želje, pričakovanja in bralne prakse občinstva oblikujejo tekste, ki jih blogarji producirajo« (McNeill v Lenhart 2005: 99).

Iz zgoraj navedenega bi lahko sklepali na tolerantno držo blogarjev do svoje publike. Kaj pa se zgodi v primeru odklonilne in nestrpno motivirane drže? Predvidevam, da so blogarji previdni pri izražanju nasprotujočih in konfliktnih stališč, ker ne želijo izgubiti branosti in priljubljenosti. Veliko lažje je, če se blogar skupnosti predstavi z »lažno« reprezentacijo (navidezno toleranco), ki lahko odstopa od tega, kar si on v »resnici« misli in počne. »Drugače rečeno, gre za *laž v preobleki resnice*: četudi moje besede faktično držijo, pa so motivi, zaradi katerih jih izrekam, napačni (Žižek 2007: 92). V primerih izrazito diskriminatornega govora je velika verjetnost, da se blogarska skupnost hitro odzove in ga označi za slabega, kar lahko vpliva na to, da se blogarji sovražnemu govoru načeloma izogibljejo. Morda smo tudi v blogosferi priča novi obliki predsodkovnega mišljenja, izražanja in delovanja, ki temelji bolj na favoriziranju pripadnikov svoje skupine kot pa na diskriminaciji tuje. Morda so blogarji »prešibki«, da bi vzdržali odkrit konflikt in odkrito izrazili stališča in občutke do drugih ljudi. Morebitni predsodki se lahko kažejo tudi skozi izogibanje stikom z »nezaželenimi« skupinami, s šibkimi čustvi, zato pa toliko bolj hladnim nezanimanjem in tihim prezirom do drugačnosti (Ule 2005: 25). Marsikateri

²² Npr. promocijska akcija časopisne hiše Delo: »Blogajo tudi znani Slovenci!«.

blogar se danes deklarira kot izrazit nasprotnik rasizma, seksizma, ksenofobije itd. Problematičnost te politično korektne drže je v tem, da se kljub glasnemu boju proti diskriminaciji, to isto diskriminacijo z dejanji velikokrat podpira.

4.5 BLOG KOT NOVO MESTO DRUŽBENEGA POGAJANJA

Blogosfera je izrazito heterogena javna sfera, vključuje cel spekter blogarjev, ki v običajnih okoliščinah mogoče niti ne bi stopili v interakcijo. Blogarji se razlikujejo glede na številne značilnosti: običajne demografske značilnosti (spol, starost, dohodek itd.), računalniško pismenost, komunikacijsko kompetenco in intenco, ekshibicionizem ali voajerizem, kulturne in moralne vrednote itd. Kljub tem različnim diskurzivnim pozicijam, blogarji percipirajo blog/anje na enak način: kot medij/sko prakso, ki jim zagotavlja uporabo svobodne in kritične besede. Blogar namreč sam sebe percipira kot svobodnega medijskega producenta, ki samostojno izraža svoja stališča in je »sam svoj urednik«, odgovoren najprej in predvsem sam sebi. Blogarji, kot samoopredeljeni »težno-aktivisti«, s konfrontiranjem mnenj in stališč preverjajo družbeni sistem, primerjajo različne perspektive, javno protestirajo in pozivajo k alternativnemu in »boljšemu« pogledu na svet. Večina blogarjev se sklicuje na pravico do svobode govora in izražanja, kot temeljno človekovo potrebo, ki jo zadovoljuje na blogu. Nasprotujejo cenzurnim sistemom filtriranja in ratinga vsebin, ker naj bi se s tem načenjalo samoregulacija, ki je »zaščitni znak« bloganja. Blogosfera doživlja svoj razcvet, stremi k emancipaciji od prevladujočih družbenih okvirjev, postaja mesto alternativne misli in upora prevladujočim političnim in ekonomskim kapitalističnim oblastem. Toda kljub izraženi želji po neodvisnosti blogarjev, številne kulturne okoliščine po eni strani spodbujajo po drugi zavirajo to neodvisnost. Splet namreč postaja (tudi) nov medij kontrole, »ki bo še utrdil obstoječe vzorce družbenih in kulturnih razmerij, v katerih potrošniška kultura in sistem, ki stojita v ozadju, dominirata nad atomiziranimi posamezniki in družbenimi skupinami« (Oblak in Perič 2005: 181).

Blog kot interaktiven medij postaja novo mesto stalnega pogajanja in konfrontiranja različnih družbenih, političnih in ekonomskih skupin glede moči, avtoritete, reprezentacij in znanja (Marvin v Lenhart 2005: 134). Pri tem ne gre zgolj za vprašanje kontrole bloga kot medijskega prostora, temveč za vprašanje, ali se lahko blogosfera udejanji kot novo prizorišče družbenega udejstvovanja in uveljavljanja. Blogosfera, kot računalniško

posredovana javna sfera, obeta veliko možnosti kot prostor javne razprave, vendar ima tudi veliko omejitev in pomanjkljivosti: premalo kritične refleksije, spoštljivosti do drugih in toleriranja razlik. Pomanjkljivosti se nanašajo tudi na nezmožnost preverjanja identitet in izključevanje določenih glasov iz spletne komunikacije v skladu z že utrjenimi družbenimi neenakostmi (Dahlberg v Lenhart 2005: 136–137). Vse to posledično vpliva, da blog kot diskurziven prostor izgublja na kvaliteti oz. potencialu za omogočanje odprtega dialoga.

Večina blogarjev izpostavlja demokratični potencial bloganja kot pravo vrednost. Blog naj bi bil medij (subkulturalna »bomba pravice«), ki bo povečal stopnjo demokratičnosti v družbah in omogočil utišanim glasovom možnost biti slišani, predvsem v globalnem smislu. Blogarji sebe vidijo v vlogi zunanjih kritikov, ki na legitimen način dekonstruirajo in redefinirajo okvirje tradicionalnega novinarstva, tudi z opozarjanjem na omejitve in napake korporativnih *mainstream* medijev. Ponujajo alternativne vire informacij, ki so pogosto bolj zanimivi, kritični, poznavalski in vplivnejši od »korporativnih medijskih učenjakov« (Kahn in Kellner 2008: 27–29). Ne glede na novičarsko vrednost manjšega dela blogov v blogosferi, jih večina še vedno ostaja na ravni vsakdanjega in idealiziranega diskurza, kot način vzpostavljanja komunikacije s širšim svetom, deljenja življenjskih izkušenj in potrjevanja življenjskega obstoja. Redko gre za prostor radikalnega lokalnega, nacionalnega ali globalnega diskurza, večina blogarjev uporablja blog za reproduciranje vsakdanjih diskurzov, za narativne objave o vsakdanjem življenju (Lenhart 2005: 157–160).

Fenomen bloganja težko vidimo kot priložnost za radikalne spremembe in novo obliko družbene revolucije. Bloganje ima sicer kot medijska praksa velik demokratični in participacijski potencial, odpira možnosti za: objavo različnih mnenj, neposredno politično participacijo, oblikovanje alternativnih kulturnih oblik, širjenje področij vsakdanje svobode, nastanek novih skupnosti. Vse te obljube pa se izničijo v postmodernem duhu promoviranja kapitalistične potrošne družbe, individualizma in tekmovalnosti, saj tudi blogosfero zaznamuje pojav fetišizma, alienacije in dominacije (Kahn in Kellner 2008: 33). Višek demokracije v blogosferi pomeni, da lahko blogar (zlasti anonimno) objavi vsako individualno mnenje, ne glede na to, ali je strpno ali nestrpno do ostalih mnenj v tem internetnem javnem prostoru. Glede na to, da blogosfera ponuja »varno zavetje« vsem držam: levo, desno in sredinsko orientiranim dominantnim kulturam in subkulturam za promocijo lastnega političnega delovanja in interesov, lahko postane potencialno

konflikten prostor med različno opredeljenimi (celo rasističnimi, seksističnimi, ksenofobnimi itd.) »virtualnimi skupnostmi« in posamezniki.

Glede na »nano-občinstva« v blogosferi težko govorimo o veliki revoluciji, saj se posamezni glasovi pogreznejo v tišino skoraj tako hitro kot nastanejo. Preživljanje časa v blogosferi lahko posamezne napredne skupnosti odmika od dejanske politične participacije in medosebne interakcije v družbi ter jih zmotno zavede, da prinašajo radikalne spremembe družbenih, političnih in ekonomskih odnosov (Kahn in Kellner 2008: 33). Tudi blog se lahko napačno uporabi oz. zlorabi, tako kot vsako drugo informacijsko-komunikacijsko tehnologijo, vendar vedno v kontekstu osrednjih obstoječih političnih gibanj in družbenih konfliktov. Zdi se, da niti v blogosferi ni prostora za »očitni« sovražni govor, ker je tako na spletu kot v družbi označen za nekulturen in antisocialen diskurz. Blog je namreč spletni prostor, ki ostaja zavezan dnevniški obliki in vedno bolj očitni logiki »meščanskega individualizma in kapitalizma« (Kahn in Kellner 2008: 32), kjer enakomiselnih blogarji berejo predvsem tiste blogarje, ki so naklonjeni k strinjanju z njimi, torej v okviru precej ozko zaprtih blogarskih skupnosti (Herring idr. v Lenhart 2005: 146). Zato ne preseneča ugotovitev, da se pri iskanju »15 megabajtov slave«, kot enemu izmed promoviranih motivov za pisanje blogov, obstoječe družbeno osovražene oz. marginalizirane skupine (Rome, narkomane, begunce, homoseksualce itd.) večinoma spregleda in z izogibanjem »tolerantno« izrine iz diskurza.

5. SEKSIZEM NA BLOGIH

5.1 SEKSISTIČNI GOVOR KOT SOVRAŽNI GOVOR

Če pogledamo okrog sebe vidimo, da razlike med dvema kategorijama posameznikov, moških in žensk, obstajajo in prežemajo vse pore družbe. Moški in ženske se razlikujemo glede na banalnosti kot so uriniranje, oblačenje, lepoticenje in odišavljanje, pa vse do abstraktnosti kot so govorica, razmišljanje, čustvovanje, zanimanje, delovanje in odločanje. Spolne razlike so, nekatere bodo izginile, druge morda nikoli, zaenkrat še obstajajo in služijo ohranjanju dvojnosti »ženska – moški«. Znotraj te spolne delitve se postavlja kategorijo »ženske« kot kategorijo *D drugega*, torej ne-istega, nasprotnega, sovražnega,

sumljivega, tujega itd. To pomeni, da se ženska moškemu kaže »predvsem kot spolno določeno bitje: ona je zanj spol in je torej spol v absolutnem smislu. Določena je glede na moškega in se razlikuje glede nanj, ne pa on glede nanjo; ona je nebitveno nasproti bistvenega. On je Subjekt, on je Absolutno: ona je Drugi« (Beauvoir 1999: 14). Večno žensko vprašanje lahko primerjamo s črnskim in judovskim vprašanjem, saj gre za podobne okoliščine v začaranem krogu: kadar je individuum ali skupina individuumov potisnjena v manjvredni položaj, *so* dejansko manjvredni, vendar ne substancialno gledano: *biti* je že postati. »Ženska se ne rodi: ženska to postane.« Ženske so napravljene kot takšne, *so* v manjvrednem položaju v primerjavi z moškimi, kar pomeni, da jim njihova situacija odpira manj možnosti (Beauvoir 1999: 22).

V teoretičnem delu sem predpostavila, da nobena kultura, niti nobena skupina znotraj kulture, ni imuna na sovražni govor. Nobena skupnost se ne definira kot enotna, ne da bi sebi nasproti nemudoma postavila Drugega. Med seboj stopamo v odnose in se znotraj binarnosti »mi-oni« recipročno obravnavamo, npr. domačin na potovanju ugotovi, da so v sosednjih deželah domačini, ki zdaj njega sovražno gledajo kot tujca. Zanimivo je, da med spoloma te recipročnosti ni, »ženske« zase ne pravijo »mi«; moški jim pravijo »ženske« in za oznako samih sebe od njih prevzemajo to besedo; vendar pa se ne postavljajo kakor Subjekt na svoj avtentičen način (Beauvoir 1999: 14–17). Kljub temu, da so ženske v družbi po številu približno enake moškim in da nimajo statusa manjšine, nikoli ne doživijo preobrata: ne zgodi se, da bi ženske sebe dojemale kot »mi« in moške spremenile v »druge«. Moški kot kategorija ostajajo na svojem nedotakljivem družbenem položaju, ženske pa posledično kot večni *Drugi spol*. Ne glede na to, ali ga obravnavamo z jezikovnega, komunikacijskega, družbenega ali kulturnega vidika, je »sovražni govor vedno v kontekstu moči, dominacije in kontrole v družbi« (Reddy v Lillian 2007: 732).

Seksizem je beseda, ki je skovana po analogiji z besedo rasizem. Označuje globoko zakoreninjen, pogosto nezaveden sistem verovanj, stališč in institucij, ki temeljne razlike v vrednosti med ljudmi določa na osnovi spola in spolne vloge. Seksist, nenamerno ali namerno, obravnava žensko (ali moškega) kot inferiorno in se v skladu s tem tudi obnaša.²³ Seksizem se pokriva z definicijo in namenom sovražnega govora: poskuša pridobiti naklonjenost in motiviranost občinstva, tako da nasilje simbolično kodira. Ne cilja na

²³ Fontana Dictionary of Modern Thought, London 1977 (prev. Antropologija žene. Beograd: Prosveta, 1983).

razum, temveč na čustva privržencev, ki jih poskuša razvneti, osovražiti označeno in izključeno kategorijo oz. skupino, povzročiti trajno in nepopravljivo škodo nasprotnikom, in jih dokončno podrediti (Whillock v Lillian 2007: 733).

Seksizem ima specifične postopke in načine za doseg svojih slabih namenov, ne samo kot običajni diskurz prepričevanja, temveč kot sovražni diskurz. Sovražnosti so uperjene praviloma proti ženskam in služijo stigmatiziranju, poniževanju, odvzemanju dostojanstva in postavljanju v podrejeni položaj na osnovi razlik v spolu. Seksizem upravlja s čustvi privržencev, v tem primeru vseh tistih, ki se v družbi identificirajo s kategorijo »moških«, in gre še korak dlje, pridobi privržence tudi pri »ženskah, ki gledajo z moškimi očmi«, a se tega sploh ne zavedajo: »Kakšna nesreča je biti ženska! A kadar kdo je ženska, je nesreča v bistvu v nezavedanju, da je to nesreča« (Kierkegaard v Beauvoir 2000: 575). Seksizem ustvari in vzdržuje kategorijo »ženske«, ki je diskreditirana skozi zasmehovanje, žaljenje in stereotipizacijo. S tem ko se ženske omejuje na področje gospodinjstva in vzgoje, se jim dela trajna in nepopravljiva škoda, saj so zato primorane zanikati poln obseg svojih spretnosti, sposobnosti in možnosti. Utesnjene so v gospodinjskih opravilih, z neplačanim »nevidnim delom« pa ne morejo enakopravno participirati v širši javni sferi. Zaradi »naravne« biološke funkcije so obsojene na ponavljanje in reprodukcijo namesto kreacijo; slednja se pripisuje samo moškim, ki s pozicije aktivnosti in tveganja v družbi zanesljivo prevladajo: »v človeštvu se večvrednost ne pripisuje spolu, ki rojeva, ampak spolu, ki ubija« (Beauvoir 1999: 97). Končno prizadevanje seksizma, kot sovražnega govora, je načrtno ponižati ženske v deprivilegirani družbeni razred, tako da se jih predstavi kot hudobne nasprotnike prevladujočim vrednotam ciljnega občinstva (Whillock v Lillian 1997: 736). Vztrajanje, da so ženske postavile svoje vrednote v nasprotju z moškimi, »so si izmislili moški, ki so hoteli ohraniti moške predpravice« (Beauvoir 1999: 98).

Lahko bi rekli, da je »žensko vprašanje« pripeljano do vojnega stanja, postalo je neproduktivno, »ker se je zaradi moške brezobzirnosti spremenilo v »spor«; in kadar se spustimo v spor, izgubimo razsodnost« (Beauvoir 1999: 25). Sovražni govor ženskam ne omogoča pozicije pogajanja, temveč določa pozicijo podrejanja. Kakršenkoli defenziven odziv s strani viktimiziranih žensk samo priliva ogenj na konflikt »moški – ženska« in je dokaz, da seksizem kot sovražni govor učinkuje (Whillock v Lillian 1997: 735). Postfeminizem si sicer prizadeva dekonstruirati kategorijo ženske, kar pa lahko škoduje prepoznavanju, imenovanju, analiziranju in boju proti seksizmu. Če izničimo pomen in

obstoj ženske kot kategorije, ne izničimo dejstva, da je večinoma bel, buržoazen in patriarhalen zahodni svet še vedno kategoriziran in ločen na »moške« in »ženske«. Opuščanje kategorije ženske tako lahko vodi v ignoriranje diskriminacij in škodljivih posledic seksizma. »Odklanjanje pojmov večne ženskosti, črnske duše, judovskega značaja še ne pomeni zanikanja, da danes obstajajo Judje, črnci, ženske: takšno zanikanje za prizadete osebe ne predstavlja nikakršne osvoboditve, ampak zgolj beg v neavtentičnost« (Beauvoir 1999: 11).

5.2 SEKSIZEM NA INTERNETU

Ženske vedno bolj uporabljajo internet, med drugim tudi za opozarjanje na slab položaj žensk v družbi in pozivanje k aktivizmu. Politično se organizirajo za doseganje večje stopnje kontrole nad sredstvi komunikacije in interpretacije, oblikujejo spletne strani z »ženskimi« vsebinami.²⁴ Toda ali se s tem zares emancipirajo od tradicionalnih družbenih okvirjev, ki jih omejujejo v vsakdanjem življenju? Spolna ločnica na internetu namreč še vedno obstaja, ženske participirajo v manjšem obsegu kot moški. V raziskavah spleta se ženske reprezentira večinoma kot »nezainteresirane«,²⁵ torej spletnih vsebin niti ne berejo niti ne ustvarjajo. Pomanjkljivo pa se opozarja na dejstvo, da temu botrujejo številne omejitve, ki jih ženske težko premagujejo: strah pred tehnologijami zaradi slabega poznavanja internetnih storitev, pomanjkanje časa zaradi zadovoljevanja potreb družine, nizek mesečni dohodek itd. »Virtualno-kibernetske« obljube napovedujejo izoblikovanje nove sfere, ki bo enaka za oba spola, toda dejansko vključevanje žensk v pomembne politične in ekonomske tokove ostaja zgolj »virtualen« (potencialen) revolucionarni pridih. »Zdi se torej, da za diskurze o virtualni resničnosti in računalniško podprtem komuniciranju, še vedno velja, kar je že pred časom zapisal Manuel Castells: da je zgodovinska usoda sodobnih računalniških tehnologij obkrožena s številnimi prerokbami, ne pa z resnimi družbenimi analizami« (Oblak 2000: 1054).

Internet nudi priložnosti tako uporabnikom kot uporabnicam, a kljub temu ni videti, da bi to vplivalo na spreminjanje družbenih stereotipov, niti da bi prišlo do temeljne

²⁴ Dostopno na <http://www.womensnet.org.za/>, <http://userpages.umbc.edu/~korenman/wmst/>, <http://www.ivillage.com/> (26. avgust 2008).

²⁵ Valicon – spletna anketa maj-junij 2007.

prerazporeditve družbene moči enako v moške in ženske roke. Težko je spremeniti spolno asimetrijo na internetu, če predpostavimo, da je internet nov medij kontrole, v rokah patriarhalnega sistema, ki upravlja s kulturo nasploh. Oblikovalci in zgodnji uporabniki interneta so bili beli moški, srednjega razreda, ki so s svojimi normami in vrednotami oblikovali internetno kulturo. Ta moška internetna elita je s pomočjo komercializacije in množičnih medijev še bolj utrdila status quo tradicionalnih spolnih vlog, v katerega ženske privolijo in se v skladu z njim ravnaajo, ker imajo občutek, da nimajo izbire (Herring 2003: 219). Poglavitni dejavnik, ki vpliva na možnosti razvoja žensk, je njihov ekonomski položaj, a tudi če bi ga spremenili in izboljšali, »dokler za seboj ne bo potegnil moralnih, družbenih, kulturnih itd. posledic, ki jih napoveduje in zahteva, se ne bo mogla pojaviti nova ženska« (Beauvoir 2000: 581).

5.3 SEKSIZEM NA BLOGIH

Reprezentacije spolnih razlik v blogosferi so pomembne predvsem z vidika raziskovanja politične informiranosti in angažiranosti. Prepričanje, da je participacija na blogih enakomerno razdeljena med oba spola, je na prvi pogled spodbudno. Ugotovitve naj bi kazale, da politične informacije na blogih iščejo tako ženske kot moški, le da to počnejo na »različne« načine: moški so opredeljeni kot »iskalci informacij«, za ženske se predpostavi, da internet uporabljajo za vzpostavljanje osebnih stikov in komuniciranje, kar pomeni, da politične informacije iščejo v različnih medosebnih situacijah (Kennedy in dr. v Sweester in Kaid 2008: 84–85). Moški torej »objektivno« iščejo, za razliko od žensk, ki informacije pridobivajo na »subjektiven« način. Zanimivi so tudi rezultati raziskave »*Equal Numbers, Different Interests*«. ²⁶ Pri obravnavi različnih žanrov blogarskega pisanja se pokaže, da polovica blogov še vedno sodi v kategorijo dnevniških zapisov o vsakodnevnem življenju, kamor naj bi večinoma sodile ženske. Blogov, ki bi se ukvarjali s političnimi vsebinami, je načeloma bistveno manj. Ugotovitve kažejo, da je v tej skupini veliko odstopanje, namreč v primerjavi z moškimi je na blogih politično aktivnih izredno majhno število žensk. Ugotovitve raziskave niso primerne za sklepanje na širšo populacijo blogarjev in blogark, vsekakor pa opozarjajo na problem enakopravne participacije v blogosferi. Tudi Herring in Paolillo (2006) zabeležita, kako pomemben je spol pri obravnavi blogarskega pisanja.

²⁶ National institute for Technology and Liberal Education, 2003. Dostopno na <http://www.knowledgesearch.org/census/weblog/index.html> (26. avgust 2008).

Ugotavljata, da se uporaba jezika na blogih običajno razlikuje glede na spol, kar ima pomembne družbene in politične posledice. Za »filter« blogov moških avtorjev (filtrirali naj bi različne aktualne medijske vsebine), obstaja večja verjetnost, da se bodo pojavili na »A-listi«, tj. med najbolj popularnimi blogi (Kennedy idr. v Herring in Paolillo 2006: 17), o njih se bo poročalo tudi v *mainstream* medijih, delno zato ker se jih dojema kot blogov z večjo informativno vrednostjo v primerjavi z »dnevniškimi« blogi. Pisanje ženskih avtoric je namreč še vedno stigmatizirano kot »govoričenje« (Spender v Herring in Paolillo 2006: 17) in je reducirano na interaktivno funkcijo, za razliko od blogov moških avtorjev, ki so nosilci »prave« informativne vrednosti.

Mislím, da je treba raziskovalno vprašanje zastaviti na drugačen način, tako da naredimo en korak nazaj: kaj sploh pomeni »moško« in kaj »žensko« branje in pisanje blogov? Participacija namreč ne bo enakopravna, dokler bodo obstajala dva različna, spolno obeležena in kulturno konstruirana blogarska žanra, dokler se bo (vrednostno) ločevalo na dve tipični blogarski izkušnji: »moško« (politično aktivno) in »žensko« (politično pasívno). Diskurzívno označevanje žensk kot »esencialno« nezmožnih za pisanje o politiki, vojni itd., reproducira že obstoječa razmerja moči ter opravičuje izključevanje žensk iz komunikacije in osrednjih področij v družbi. Krog pa je sklenjen, ko množica žensk dejansko sprejme to diskvalificirano pozicijo in je niti ne more več spremeniti, »prava ženska« je ženska, ki sebe sprejema kot Drugega, od nje se pričakuje, da se postavi kot objekt, da je Drugi (Beauvoir 1999: 351–352). Videti je, kot da ženske nimajo izoblikovanega lastnega mnenja o političnih zadevah in da se izogibajo aktivnemu političnemu udejstvovanju. Morda zato, da bi se v očeh (večinoma moške) javnosti dokazale kot »prave« (pasívne) ženske, kajti aktivna pozicija ženskam velikokrat prinaša stigmo, tako z moške kot z ženske strani: razpete so med tem, da so označene kot preveč mehke (»hormonalne«) ali pa preveč trde (»možače«), v neprestanem boju med »večnim Ženskim in večnim Moškim« (Beauvoir 2000: 572).

5.3.1 NOGOMET JE »MOŠKI« ŠPORT

Na tekmah je vse več žensk, seksistična podoba, da je nogomet izključno moški šport, pa je izginila.

(Michel Platini, UEFA)

Šport je od antičnih olimpijskih iger vse do danes primarno področje definiranja, kultiviranja in razkazovanja zahodnih idealov »moškosti«. Moško atletsko telo, ki je disciplinirano, simetrično, močno in učinkovito, je označevalec družbene moči. Z drugimi besedami, postane zavidanja vredno merilo vsem moškim in hkrati nasprotna kategorija, glede na katero se definira vse ženske kot »druge«, seksualizirane, utelešene in podrejene »naravnim« zakonitostim in omejitvam. Šport je diskurzivno mesto, ki združuje moške vseh družbenih razredov in etničnih pripadnosti v duhu »pravih moških« vrednot: discipline, poguma, tekmovalnosti, lojalnosti, druženja s sebi enakimi, pravičnosti, timskega dela, uspeha itd. Po Goffmanu so organizirani športi institucionalni okvir za izražanje »moškosti«, na primer vzdržljivosti, moči in tekmovalnega duha (West in Zimmerman 2004: 159). Simboli, obeleženi z moškim spolom, utrjujejo ideološko postavljene zidove, ki ločujejo na reprezentacije »moškosti« in »ženskosti«.

Tudi v nogometu se pojavljajo številni kulturni miti, ki so spolno obeleženi in prispevajo k temu, da dojemamo spremljanje športnih dogodkov kot spolno specifično izkušnjo. Ženske se izključuje iz športnega izkustva z utrjevanjem prepričanja, da ženska ne more vedeti »kakšen užitek je dati gol«.²⁷ Nogomet je več kot samo igra z žogo, je »najpomembnejša postranska stvar na svetu«. Kot prava metafora vojne uporablja izraze iz vojaškega žargona: napad, obramba, strel, protinapad, zmaga, poraz itd. Temeljni mit izhaja iz primerjave nogometnega moštva z vojsko, ki je predana skupnemu cilju – »zabiti častni gol«. »Vojna je osrednje izkustvo zahodnega patriarhalnega sistema, moška privilegiranost in premoč temeljita na močnem in nevidnem delovanju moško orientiranega diskurza, ki združuje metaforiko športa z metaforiko vojne« (Malszecki v Sabo in Jansen 1998: 203). Tako kot vsaka vojna, tudi nogomet zahteva veliko »žrtev«. Ženske so v času nogometnega prvenstva stereotipno predstavljene kot »čakajoče vdove«. Z besedami nekega blogarja:

²⁷ Žogarske igre, po besedah Romana Vodeba, predstavljajo refleksijo moške (hetero)seksualne želje po seksualni oziroma koitusni združitvi z žensko (»Gola ni, nogomet ne obstaja«. Sobotna priloga, Delo, 7. junija 2008).

Mnoga dekleta in žene bodo do konca evropskega prvenstva v fuzbalu praktično postale vdove. Tipi bodo po gostilnah gledali prenose tekem, pri čemer se jasno dobijo že nekaj ur prej na pivu, po tekmi pa ostanejo še nekaj ur na pivu, da pokomentirajo tekmo. Ženske pa se boste morale za ta čas pač znajti, kakor veste in znate.²⁸

Ženske so »primorane« prenašati moško strast do športa, morda se med opravljanjem drugih gospodinjskih aktivnosti celo pridružijo ogledu kakšnega televizijskega prenosa nogometne tekme. Vse to naj bi počele zaradi vzbujanja občutka krivde pri moških, da bi lahko kasneje zahtevale »povračilo« v obliki »težjškega prisilnega dela«: košnja trave, hišna popravila, priznavanje odloženih starševskih dolžnosti, pridruževanje tipično feminiziranim aktivnostim kot je nakupovanje, ogled baletne predstave itd. (Gantz in Wenner 1998: 233–234). Nekateri grede tako daleč, da poskrbijo za to, da se ženske v času nogometnega prvenstva ne bi preveč »dolgočasile«. V eni od promocijskih medijskih kampanj je bilo v času nogometnega prvenstva EURO 2008 mogoče zaslediti: »*Opozorilo: za nemoten ogled tekem, priporočamo, da svoje ženske napotite v kino, ker bomo samo za njih istočasno predvajali romantične filme.*« Neka blogarka očitno nakaže, kaj si ona kot »ženska« misli o tej slabšalni stereotipni predstavi:

Medtem ko gostinci - eni bolj, dugi manj - uspešno tržijo trenutno nogometno evforijo in trkajo na ego moške populacije, očitno menijo, da smo vse ženske dolgočasene nasprotnice nogometa, ki težijo svojim slabšim polovicam, češ "kaj ni bil nogomet že včeraj" ... Kinematografi pa v času nogometnih prenosov za ženske pripravljajo prav posebne projekcije POZOR(!) romantičnih filmov. © /.../ Sem dekle, ki si z veseljem in na svojo pobudo ogleda dobro nogometno tekmo. Ob pivu, če je treba. In ob (evropskem) prvenstvu jih res ne mislim zamenjati z - romantičnim filmom.²⁹

Razlike med nogometnimi privrženci in privrženkami se kažejo kot spolno tipizirane prakse, ki naj bi bile utemeljene na »naravnih« predispozicijah za šport. Šport se vedno prezentira kot »bolj primeren za moški spol«, zato se moške, za razliko od žensk, bolj spodbuja k udeležbi, zlasti v agresivnih športih (Greendorfer v Gantz in Wener 1998: 239). Ekstremni primer je denimo iranska kultura, ki prepoveduje prisotnost žensk na nogometnih stadionih, ker naj bi nemoralno vedenje moških navijačev (npr. preklinjanje,

²⁸ Dostopno na <http://dronyx.wordpress.com/2008/06/07/navijaske-vdove/> (26. avgust 2008).

²⁹ Dostopno na <http://najinskupni.blog.siol.net/2008/06/09/nismo-vsa-dekle-anti-fuzbal-bejbe/> (26. avgust 2008).

pljuvanje, pretepanje) okrnilo žensko podobo »varuhinje morale«. ³⁰ Razlike se vzdržujejo tudi na bolj prikrite načine, pod krinko prilagojenih vsebin za »predstavnice nežnejšega spola«. Berlinski nogometni klub Hertha ³¹ objavlja na posebni spletni strani nogometne vsebine prilagojene za ženske: nogometna pravila, zasebno življenje nogometašev, njihove fotografije, liste njihove priljubljene glasbe itd., po moji oceni bi vse te vsebine verjetno zanimale tudi vsakega povprečnega moškega nogometnega navijača. Zanimiv je komentar nekega blogarja o vsebinah, objavljenih na tej ženski različici nogometne spletne strani: »*S kapitalističnim trojanskim konjem feministična pehota očitno podira še zadnje moške trdnjave.*« ³²

Gantz in Wenner (1998) ugotavljata, da razlike med športnimi navijači in navijačicami, tako kot med športnimi spremljevalci in spremljevalkami po televizijskih zaslonih, glede na spol niso signifikantne oz. izginejo, ko hkrati preverjamo spremenljivko zainteresiranosti. Razlike se kažejo predvsem v predpripravah na gledanje, moški z večjo verjetnostjo sežejo po pijači, med tem ko se pripravljajo na prenos tekme. Športne dogodke spremljajo za sprostitev in, za razliko od žensk, bolje poskrbijo, da pri posamezni tekmi ne zamudijo ničesar. Razlike se kažejo tudi po samem ogledu tekme, takrat naj bi moški čutili večjo potrebo po rekreaciji in po izogibanju ostalim družinskim članom, da bi se lahko po tekmi spet »pobrali«. Bistvenih razlik, ki bi določale različno izkustvo, čustveno vpletenost in motiviranost med navijači in navijačicami, glede na spol ni. Razlike so v kulturno določenem, spolno značilnem, obrednem vedenju, ki spremlja gledanje nogometa. Ženske namreč z večjo gotovostjo kot moški med gledanjem tekem hkrati opravljajo tudi gospodinjska opravila. Zanimivo primerjavo naredi antropologinja Karmen Šterk, ko ugotavlja, da je v »tistem mesecu v letu«, tj. v času nogometnega prvenstva, »nogomet moškemu, kar je menstruacija ženski: v popularnem pogledu je prav nogomet tisto, kar definira moškost z isto gotovostjo kot menstruacija opredeljuje ženskost. Kot za »bolno« žensko veljajo posebna, obredna pravila vedenja, prehranjevanja in oblačenja, tako veljajo tudi za moške v času nogometnih prvenstev«. ³³

³⁰ V filmu »Offside« je prikazano, kako se pet iranskih deklet pretihotapi na nogometno tekmo, tako da se prelevijo v podobo »moškega«. Ko moški za to izvejo, morajo dekleta izstopiti iz »moškega« sveta in sprejeti svojo »naravno« vlogo skrbnice družine. Ženske se dojema kot plitve in lahkomišelnice, hkrati pa kot tiste, ki morajo skrbeti za red v družini. S kršenjem »ženskih« idealov naj bi škodovala celotni naciji.

³¹ Dostopno na <http://www.herthafreundin.de/> (26. avgust 2008).

³² Dostopno na <http://rejmondo.blog.siol.net/2007/03/04/nogometasi-za-zenske/> (26. avgust 2008).

³³ »Nogomet. Tisti mesec v letu«. Sobotna priloga, Delo, 7. junija 2008.

5.3.2 RAZISKOVALNI OKVIR

Zavedam se, da splošnega konsenza, o tem kaj je sovražni govor, ni niti v računalniško posredovani komunikaciji niti v *off-line* komunikaciji. Kaja Jakopič iz projekta Media Watch opozarja, da je *hate speech* obstajal še pred prihodom interneta in bi obstajal tudi, če bi bil internet lahko popolnoma cenzuriran. Sovražni govor je simptom sovraštva in ne simptom interneta. Pri vsebinski obravnavi konkretnih primerov žaljive komunikacije sem poskušala upoštevati kontekst bloga kot medija, ki predpostavlja določena skupna pravila in norme komuniciranja. Blogarji kot pripadniki določene skupinske mreže v interakcijah norme načeloma upoštevajo, a jih tudi kršijo, predvsem zaradi določene stopnje anonimnosti, ki jo blog kot komunikacijski kanal omogoča. Moram opozoriti, da moje izhodišče ni tehnološko deterministično; kanal ni krivec za sovražno komunikacijo, ravno nasprotno, »posamezniki so tisti, ki so odgovorni za izbiro in konstrukcijo sporočila, in ne kanal« (Praprotnik 2003a: 526).

Pri obravnavi konkretnih primerov sem problematizirala žaljivost komunikacije z vsebinskega vidika sporočil. Zanimalo me je, kaj se dogaja s športnim diskurzom na blogih, na primeru nogometa: kaj se dogaja s položajem ženske v športnem heteroseksualnem diskurzu, ali relativno svobodna in anonimna narava medija (»na blogu lahko vsakdo pove tisto, česar ne upa povedati v obraz«) na kakršenkoli način vpliva na uporabo seksizma v izjavah blogarjev. Moje izhodišče in vodilo za obravnavo problema je splošno prepričanje v družbi, da je šport »moška zadeva«. Izbrala sem izjave blogarjev, ki so na očiten ali bolj prikrit način izključevale in diskriminirale na podlagi spola. V obravnavo sem vključila tudi humorne pripombe, saj se pod krinko humorja žaljive besede predstavljajo kot navidezno dobronamerne šale, ki pa jih velikokrat lahko štejemo tudi kot obliko sovražnega govora. Po mojem mnenju so šale lahko izraz škodljivih predsodkov in stereotipov, ki v komunikaciji ne koristijo, temveč delujejo slabšalno. Izhajam iz predpostavke, da je seksistično obravnavanje žensk v športnem diskurzu sovražno motivirano in ni namenjeno spodbujanju dialoga, temveč izključevanju, diskreditaciji in pasivizaciji ženske pozicije v pretežno »moških« diskusijah o športu. Poskušam ugotoviti, zakaj do take komunikacije prihaja, čemu služi in ali se diskriminacija reproducira tudi na blogih, ki razpravljajo o nogometu v času evropskega nogometnega prvenstva (EURO 2008).

Izbrala sem spletno stran Siol.net, ki je bila na podlagi merjenja obiskanosti slovenskih spletnih strani (MOSS – Pomlad 2008)³⁴ tretja po dosegu in sodi med najpopularnejše portale in iskalce. Spremljala sem objave blogarjev na Blogosu (<http://blog.siol.net/>), ki je na Siolovem portalu. Izhajala sem iz časovnega okvirja evropskega nogometnega prvenstva (7. 6. 2008 – 29. 6. 2008) in se v skladu s tem omejila na mesec maj in junij 2008.³⁵ Pri vsakodnevnem spremljanju objav z naslovnice Blogosa sem izbirala glede na vsebinsko ustreznost naslova. Med obravnavanimi primeri, ki so zadevali EURO 2008, sem izbrala tiste, ki so se v vsebini ali komentarjih nanašali na sam problem raziskovanja, tj. seksizem, ki se kaže v diskurzu o nogometu. Izbrala sem 15 objav (blogov), ki so ustrezale zastavljenim kriterijem. Zavedam se, da obravnava diskurza v izbranih tekstih ne omogoča sklepanja na širšo populacijo blogarjev v blogosferi, saj je za tak način raziskovanja okvir preozko zastavljen in ima številne omejitve.

Pomanjkljivost raziskovalnega okvirja se kaže predvsem v načinu kodiranja in tipizacije sporočil, tj. da nisem mogla hkrati upoštevati »vseh interpretacij komunikacijskega dejanja: interpretacijo pošiljatelja, prejemnika in tretje (zunanje) osebe« (Praprotnik 2003a: 523). Problematična je tudi identiteta avtorjev blogov, ki je nepreverljiva in se je ne da zanesljivo umestiti v kontekst. Žaljiva (»flame«) sporočila s seksističnim tonom bi lahko razumeli kot sporočila z namenom spodbujanja ostalih bogarjev znotraj skupnosti k branju in komentiranju objav, kar po mojem mnenju ne zmanjša nevarnosti takšnega diskurza in ga ne dela nič bolj sprejemljivega, če uporablja stilno zaznamovan, humoren, skratka »gostilniški« način. Pri interpretiranju sem se poskušala nasloniti na kritično obravnavo problema in ne na lastna vrednostna in ideološka izhodišča, dejansko pa se pristranskostim in redukcijam nisem mogla popolnoma izogniti. Ne skrivam, da izhajam iz ozadja, da »sem ženska«. Zavedam se, »da nobenega človeškega problema seveda ni mogoče obravnavati nepristransko; že sam način, kako postavimo vprašanja, vidiki, ki jih zavzamemo, vnaprej vsebujejo določene hierarhije interesov; vsaka kvaliteta pod seboj skriva neke vrednote; ni nobenega tako imenovanega objektivnega opisa, ki ne bi imel za sabo kake etične osnove« (Beauvoir 1999: 27). Izpostavila sem problem seksizma, ker se mi zdi problem bistven, saj

³⁴ Vir: Slovenska oglaševalska zbornica, projekt MOSS, Raziskovalna hiša Aragon d.o.o. je izvajalec projekta MOSS, Pomlad 2008. Dostopno na http://www.soz.si/uploads/MOSS_Pomlad_2008_Dosegi.pdf (26. avgust 2008).

³⁵ Objave so bile obravnavane v določenem časovnem okvirju. Moderiranje blogov je prepuščeno avtorjem, ki lahko vsebine na svojem blogu poljubno popravljajo ali odstranjujejo.

me zadeva še posebej kot žensko. Vem, da moje stališče ni objektivno, a prav zaradi intimne povezanosti z ženskim svetom lahko bolj ocenim, kaj za človeško bitje pomeni biti »ženska« v »moškem« svetu. Moj namen je bil osvetliti problem na mikro ravni in znotraj omejenega časovnega okvirja. Na konkretnih primerih sem z vidika vsakdanjih komunikacij obravnavala uporabo spolnih predsodkov in stereotipov v nogometnem diskurzu ter poskušala opozoriti na škodljivost seksističnega sovražnega govora.

5.3.3 OBRAVNAVA KONKRETNIH PRIMEROV SEKSIZMA NA BLOGIH V ČASU EVROPSKEGA NOGOMETNEGA PRVENSTVA (EURO 2008)

Na izbranih blogih sem zabeležila kar nekaj bolj ali manj očitnih primerov seksizma oz. neenakega obravnavanja glede na spol. Spremljala sem razprave o športu, bolj specifično o nogometu, med blogarji in blogarkami, kjer je bilo razvidno »omejevanje participacije žensk z namenom ohranjanja nadzora moških in moških interesov« (Praprotnik 2003b: 150).

Nogomet je s strani moških, tudi nekaterih žensk, označen kot »moški« šport, kot zapletena strateška igra z žogo, ki je ženske ne morejo razumeti:

[beatnik]

Ker ne pošteka, kva se dogaja, se babe, glupe kot so, prisesajo kot klop na kavč k svojemu oplojevalcu, previdno molčijo, da ne izustijo kake neumnosti in tako kot zadnjič postanejo predmet posmeha oplojevalca in njegovih frendov (»kuga je tu ofsajt? Pa benal?«), na koncu pa obsedijo kot zdolgočasen kup nesreče, z upanjem, da bo padel kak gol in bo fuzbaler pokazal joške. Vmes so lahko trapice zelo koristne kot prinašalke ohlajenega piva in v pripravi slanega peciva, skupaj z družbo pa lahko zapojejo tudi kako udarno navijaško, pri čemer ne smejo pretiravat in s svojim histeričnim vreščanjem preglasiti testosteronskih basov. Njihove pametnejše frendice so v tem času v šopingu ali pa zunaj kofetkajo in flirtajo z modeli, ki jih je gen retardiranosti zaobšel. (12)

[beatnik]

Dejstvo je, da večini žensk, ki spremljajo fuzbal, le-ta pomeni družabni dogodek, ko se lahko spet malo našemijo in izkažejo s svojo gostoljubnostjo. In skočijo v zrak ter zavriskajo, ko je dan gol iz ofsajda, njenega tipa je pa sram, ker se je cel teden trudil, da bi ji pojasnil to pravilo. So mi pač smešne. (12)

[dean]

Šport je vojna v miru, drama in koordinacija človeškega stroja! Če mi katera od babnic zna razložiti, kaj pomeni off side in kako se dosoja, bom zadovoljen! (12)

Ženskam pa večinoma ni jasno, kaj naj bi bilo pri nogometu tako težkega.³⁶ Komentatorka postavi stereotipno predstavo o »glupih ženskah« pod vprašaj:

[Jasna]

Dej no, nogomet, da je težko razumeti, pa kaj ti je?! (12)

Obstaja več definicij nogometu, »moška« različica se glasi:

[MarkoM]

Ker nogomet je več kot... igra - je temperament, družabnost, veselje, žalost, sproščanje, kreativnost, borbenost, vztrajnost - moškost. (1)

Zanimiva je tudi »ženska« definicija nogometu, ki jo natančno razloži in stereotipizira moški:

[gploh]

Če si dovolim ugibati, po tem bi rekel, da je to za ženske veliko precenjen šport (odbojka je boljša☺), katerega moški veliko preveč gledamo, velikooooo preveč o njem govorimo o njem in ga nekateri tudi premalo prakticiramo. Poleg tega ob gledanju spijemo preveč piva, za to ima ta šport na nas več negativnih kot pozitivnih posledic. Edina pozitivna stvar, ki je na »množičnem« nogometu je luštni C. Ronaldo pa kaj še jaz vem kdo /.../ Drage ljubiteljice nogometu, da ne bo pomote. "Ženska definicija" predstavlja pač nek stereotip, oziroma kako razmišlja povprečna ženska. Zavedam se, da obstajate tudi (svetle☺) izjeme. (7)

Ženske imajo izredno nevhvaležno pozicijo v razpravah o nogometu, tudi če so strastne nogometne navdušenke, se njihova motiviranost velikokrat s strani moških dojema kot nelegitimna in lažna:

[Tony]

Ko vidim koliko žensk se javlja na temo žogobrcanja se vprašam naslednje. Ali so tako zavzete pri spremljanju ali pa se spremlja le v času EURA, SP ali slovenske nogometne pravljičice, ker je takrat IN!?

Zagotovo drži drugo. (12)

[homerun]

Ljubim ženske, ki imajo rade nogomet in mi ob polčasu prinesejo pivo ☺ (3)

³⁶ Rezultati neke raziskave v Veliki Britaniji so pokazali, da so ženske boljše poznavalke nogometu kot moški. Na vprašanje, kaj je to *offside* oziroma prepovedan položaj – velja namreč za najtežje razumljivo pravilo v nogometu – je pravilno odgovorilo 59 odstotkov žensk in le 55 odstotkov moških. Moški so pri odgovarjanju naredili še nekaj napak, ki jih ženske niso. Dostopno na <http://24ur.com/ekskluziv/zanimivosti/zenske-so-za-nogomet.html> (26. avgust 2008).

[robi81]

Sicer pa ne vem, ali ženske rade gledajo nogomet zaradi športa ali so za njihovo "zanimanje" krivi nogometaši (3)

[chef]

Seveda, če ima ženska s fuzbalom obsedenega tipa, se mu pa zraven slini in se dela, da jo vse skupaj zanima. (12)

Za ženske se predvideva, da nogomet spremljajo izključno, ker »morajo«:

[katarina]

Se mi kar dogaja, da sem v družbi edina punca, ki dejansko uživa v tekmi. Ostale samo gledajo, ker 'morajo'.. (3)

Druga motivacija naj bi bili »lepotci na igrišču«. To pasivno pozicijo gledanja utrjujejo tudi ženske same, tako da se predstavljajo kot »nevedne«, ocenjujejo, da o nogometu ne vedo »nič« in da ga ne razumejo:

[helenca]

ne boste verjeli, ampak predvčeraj sem pa tudi jaz gledala nogomet☺, če seveda verjamete. ampak samo med reklamami. /.../ seveda ne bom trdila, da vse punce ampak nekatere pa gledajo nogomet samo zaradi nogometašev in ničesar drugega. /.../ mislim, zakaj bi sploh gledal nogomet, če sploh ne vidiš nobenega tipa fajn. in na koncu sploh ne pokažejo tistega, ko si menjajo majce. katastrofa, katastrofa. /.../ o fuzbalu in pa dvojnih podajah in ne vem kaki taktiki pa je bolje, da ne vem nič. aja to vem, da so nemci natolkli portugalce. ja poznam kar nekaj ljudi, ki so žalostni. no sedaj se pa kristjano ronaldo ne bo poročil. tak da punce, navali narod ☺ /.../ (13)

Čas nogometnega prvenstva, »čas ko tudi lepa dekleta ne zanimajo moških«, za žensko pomeni pozicijo objekta, ki nima aktivne pozicije, postavljena je v »drugi plan«:

[dabl]

No sicer pri meni ni tako zelo hudo...še vedno raje pogledam za kakšno frajlo, kot pa da vidim zadetek na Euru 2008. /.../ (9)

[FOT'R]

/.../ In draga moja, najdražja! Res mi pomeniš več kot nogomet, a kdo ve kdaj bo spet Euro 2008 ;) (8)

V moškem interesu je vzdrževati kategorijo »ženske« na tak način, da se ženske spremeni v spolna bitja, »morajo izgledati seksualno razpoložljive moškim (kajti za to so narejene), z izzivalnimi prsmi, zadnjicami, kostumi« (Wittig 2000: 21). Z besedami športnega

teoretika in seksologa Romana Vodeba, se ženske v nogometu in športu nasploh lahko vidi predvsem na tribunah, pouči nas tudi o tem, da je nogomet optimalni moški šport, ženski pa ples oz. striptiz.³⁷ Tudi na blogih se »nogometne navdušenke« obravnava na izrazito seksističen način, s priloženimi slikami »za posladek«, za katere glasujejo tako moški kot ženske:

[Bozo Tic]

Spanka je razred zase. Ceprav nima prav nic spanske face (mogoce pa ravno zaradi tega).

[sosed]

Jaz bom raje kar pri moji slovenki ostal. kdo mi bo pa pivo prinašal med fuzbalom, če se z navijačico zapletem

[Glavni]

Jaz bom pa vse po vrsti.. eno po eno

[mateja]

nemka ma res super boobies, sam španka/portugalka je pa luuušna (10)

Na nekem blogu je objavljena »seksi fotogalerija«, kjer se poziva nogometašice in navijačice, da »odvržejo cunjice in pošljejo fotke«:

[brabko]

ja fejest dečve,zato so, da nam kaj pokažejo, drugače bi bil dolg čas.

[Blazz]

uuu...tista nemška ritka...ojoj, kar škoda jo je za na štadion.... tista bolj v posteljo paše ☺ (16)

Tudi ko ženske pokažejo interes in izoblikovan odnos do nogometa, lastno mnenje in preference, se jih diskreditira kot nepoznavalke, žaljivke pa hitro postanejo seksistične. Neka blogarka na svojem blogu na nestrpen način komentira tekmo med Francozi in Italijani, postavi se na francosko stran:

[deklina]

Krivosih in oljelasnih Italijanov je v kameri vedno več. Najdite mi nekoga, ki uživa v gledanju *incredibly smug* fac picopekov, pa mu dam za pir. Za dva! (11)

Ena izmed komentatork, ki ne prenese napada na Italijane, nasprotuje mnenju avtorice, tako da jo poskuša na osebni ravni degradirati s stereotipno izjavo:

[duda]

ja bejbi, res bi blo boljše, da greš kuhat, ker o nogometu očitno nimaš blage veze.. (11)

³⁷ Gostovanje Romana Vodeba v oddaji *HriBar*. Dostopno na <http://www.rtvsl.si/odprtikop/hribar/14-6-2008/> (26. avgust 2008).

Niz komentarjev na blogu je predvsem nacionalistično zaznamovan, med njimi se pojavi komentatorka, ki Italijane zagovarja, tudi kot »ljubimce«:

[Misha]

Ej, jst sm porocena z Italijanom in so stokrat boljši ljubimci in moski od Slovencev. Pa niso vsi isti, nehite z rasizmom! Forza Italiaaaaaaa!!!!!!! (11)

Ta komentar »sprovocira« nekega komentatorja, da reagira v še bolj agresivnem tonu in poleg nacionalizma uporabi še seksizem:

[BM]

ti si ciganka ena, hvala bogu da te nabija un italjan da te ne rabmo slovinci prenasat. Mrs (11)

Objava, ki je bila mišljena kot športni komentar, naenkrat odpre prostor diskreditiranju mnenj na podlagi spola. Kljub temu, da nekateri nogometni privrženci ocenijo prispevek blogarke kot odličen, se med njimi pojavi »oster« komentator, ki se z avtorico ne strinja. »Nestrinjanju z dominantnim moškim stališčem sledi napad in delegitimacija nasprotnega stališča kot izrazito napačnega in – to je pogosta strategija – histeričnega« (Herring v Praprotnik 2003b: 153). Komentator ne napade z močjo argumenta, temveč z argumentom »moške« moči:

[Jure]

CAMPIONI DEL MONDO! 2006

CAMPIONI D'EUROPA 2008!!!!!!!!!!!!!!

In prosim, ne vec pustit debilnim zenskam pisat takih blogov ker je to sramot za slovenijo..prokleta baba zmesana francoska ritaliznica (11)

Vsako nestrinjanje z dominantnim moškim stališčem, vsak odklon od »pravega« moškega vedenja se označi s stigmo kot je »pussy«. Zanimivo je, da razlike delajo tudi ženske in celo promovirajo »moškost«:

[Alenka]

Ta prav moski sport je kontaktni. Pika. Sam pedri rabjo med svojo in nasprotnikovo ekipo mrezo. Al pa clo svojo progo. Ta prav dec se garba, spotika druge in - ce je treba - se soigralcu razbije arkado. Sele ce/ko poleg svica sprica se mal krvi, je to mogoce poimenovat "moski sport". Ki pa je tudi za zenske, se razume. Mosko je namrec dobro za oboje, "pussy" stvari pa le za babe in pedre. (12)

Ko na primer eden od blogarjev na svojem blogu napiše, da mu gredo navijači na živce, moški nasprotujejo:

[kolesam]

Ne berem prispevka, ampak ce ti gre do navijaci na zivce si ali gej ali pa peder. (2)

[todi]

Pri navijačih gre za ljubezen do kluba in domovine, katere nekateri ne morejo razumeti. Ta ljubezen je ponavadi dejansko daljša, kot do svojega partnerja, saj se ponavadi začne že v rani mladosti in traja do konca življenja. Ampak kot sem rekel, če tega ne živiš, ne moreš razumeti. (2)

[shellob]

gartner, ti si en navadn peder!!! (2)

Tudi ženske, ki niso »anti-fuzbal bejbe« in na blogih izrazijo svoje nogometno navdušenje, rušijo predstavo o »pravi« ženskosti in dobivajo negativne odzive:

[diego]

Ženske postajajo moški?Bljah... (3)

Blogarji, ki objavljajo fotografije najboljših in najbolj seksapilnih nogometašev, skratka »pravih« moških, se pred implicirano homoseksualnostjo zavarujejo z utemeljitvijo, da so še vedno moški in niso »babe«:

[iztokgartner]

Če bi bilo po moje in če bi bil seveda baba, bi se zagrel za tele fante /.../ Ker vem, da nisem baba in da imate ženske povsem drugačen okus od nas, vas pozivam še za vaše predloge. (14)

Nekaj komentatorjev na tem blogu se pošali iz blogarjeve »ženske« narave:

[stewie]

To ja Iztok, glavno da si odkril svojo žensko naravo v sebi.

Lepo da priznaš, ni lahko kar tako se razkrit. (14)

[tejka]

Hja...dobra krinka. Očitno si preponosen predstavnik moškega spola, ki si zanika, da v bistvu gleda fuzbal zgolj zaradi postavnih nogometašev. Pa zanikaj če lahko! he he ☺ (14)

Med objavami sem zasledila tudi komentatorja, ki pojasnjuje, da med spoloma razlik ni:

[markovski]

Ali ste res tako trapasti, da ne vidite da je vse isto, da ima vsak nekaj, da neha razmišljati o danes in še posebno o jutri? Mladi imajo Rebelde, večina dedcev ima fuzbal, večina pičk ima Seks v mestu in med vsem te ni nobene razlike. (12)

Komentator se sicer sklicuje, »da je vse isto«, a hkrati dokaže, da obstajajo razlike v vrednotenju spolov, ko za moškega uporabi oznako »dedec« (ekspr. čeden, postaven ali starejši moški) in za žensko »pička« (nizk. žensko solovilo; ničvreden človek; mlada ženska).

Nekateri blogarji verjamejo, da so razlike med spoloma nepremostljive:

[actrimel]

Razlike med moškimi in ženskami so mnogo prevelike. Kako naj človek gleda nogomet, zraven tega pa komentarji, tipa "Glej kake lepe oke ma!". Halo, na igrišču so najboljši žogobrcarji, a ona o izgledu. /.../ In tu so glavna trenja med moškimi in ženskami-slednje so gledajo na vse bolj vizualno, mi (moški) pa bolj praktično. Zato pa tudi ne hodimo po trgovinah s cotami 4 ure, potem pa si izberemo prvo majco, ki smo jo probali na začetku "shop journey-a", ker se nam zdi, da bi ful pasala zraven novega pasa (res pa je, da se svet razvija v vse smeri, torej so takšna nagnjenja vedno pogostejše opažena tudi pri nekaterih moških). /.../ (4)

Kljub »(pre)velikim razlikam« blogar priznava, da so »ženska nagnjenja« vedno bolj pogosta tudi pri moških.

Na enem izmed blogov se pojavi zanimiva komunikacijska situacija, ko avtorica obrne diskurzivno pozicijo, nogomet argumentirano zavrača in na koncu kot ženska bralce »provocira« s seksistično izjavo:

[simonarebolj]

In mimogrede ... a letos brca vsaj kakšna fukabilna roba? Se spleča gledat?

Mislim ... Si jo spleča zdrkat? (12)

Pričakovala sem veliko diskriminatornih izjav, ki so »še posebej pogoste v situacijah, ko dominantne osebe (moški) povečano participacijo žensk razumejo kot grožnjo njihovi dominantni poziciji v RPK« (Herring v Praprotnik 2003b: 150). Moje predvidevanje se je v nadaljevanju tudi potrdilo.

Komentatorji najprej odgovarjajo v enakem tonu kot avtorica:

[xy]

na zidana bi še jaz drkal, pa sem moški, samo včasih peder. (12)

[Blazz]

Hmm...zanimivo spisano, ni kej... drkaš lahko pa predvsem na kake portugalce, alpa italijane... (tako sem slišal od drugih žensk...meni so glede tegaitak vsi isti, jaz gledam kako brca, ne kako zgleda). Hehe. (12)

Nekateri nasprotujejo »fukabilni« poziciji moških:

[chef]

Še nikoli pa nisem gledal ženskega tenisa zaradi dobrih žensk, saj nisem nor! Jasno da raje svojo za rit zgrabim. /.../ Fukabilnost fuzbalerjev je pa itak marketinška fama. (12)

[beatnik]

Pofukljivost je le dodatek, ki prodaja proizvod, pa naj bo to copat, parfum, čaj ali pa kakšna karta več...nima pa veze z navdušenostjo nad športom samim. /.../ (12)

Drugi so pri komentiranju bolj agresivni:

[dean]

Ko se babe začnejo pogovarjat o nogometu mi gre na bruhanje. Kdo je za pofukat in podobne fore - glejte porničeeee - aloooo! Tam so lepši modeli in modelke! (12)

[pepi]

Le dobro si nadržaj limonastega ščegija. S tako prostaškim gobezdalom lahko računaš kvečjemu na kakšno smegmasto glavico v usta. (12)

[pepi]

Jaz sem tudi že s trdim nogomet gledal- ko mi ga je punca zraven na rokico metala. (12)

Ena od komentatork opazi nestrpnost nekaterih komentatorjev, odloči se zagovarjati pozicijo avtorice bloga in pri tem tudi agresivno nastopi:

[Vanja]

Mi je pa zanimivo videti kako ene moti, da ženska napiše, da si jo gre drkati...tipi pa malodane si ga mečejo na roke družno in merijo kako daleč jim nese. Če je ženska odkrita s svojo spolnostjo-pa takoj obsodbe, da ji gotovo kaj drugega kot drkanje itak ne preostane. /.../ Pa da vas še malo potolažim, Simona ima oba joška, in dovolj karizme in seksapila, da verjetno lahko dobi kogar pač se ji srce poželi. Torej se tolažite z nečim drugim, če vas pa ženska seksualnost plaši, pa marš jokat k mamici. (12)

Žaljiva komunikacija na blogu se v nadaljevanju stopnjuje, ko agresivni komentator še bolj »ostro« napade, a se komentatorka ne pusti utišati:

[pepi]

Vanja prasica, gutaj kurčino že enkrat.

[Vanja]

pepi madona si ti fajn. Le zakaj te tako skrbi moje gutanje kurčine že enkrat? (12)

Na stran avtorice bloga stopi še ena komentatorka, ki s sarkazmom ogovori najbolj glasnega »agresivneža«:

[Jasna]

Pepi: I'm hungry. Maš' kej za papcat? (12)

Debato na blogu zaključí komentator, ki poskuša ustvariti vtis objektivnosti svoje argumentacije in »pouči«, zlasti sogovornice, zakaj je nogomet »civilizacijsko« potreben:

[Sex in the city]

Babnca tečna, že od antike dalje je jasno, da moreš moško populacijo animirat z vojno simulacijo in fuzbal je v tem v civilizacijskem kontekstu najbolj optimalna kompenzacija. Imaš dve dve vojski, imaš uniforme, imaš polje, imaš orožje in imaš cilj. In najpomembneje, če zmagaš to vojno, imaš še slavo!!!

če bi jo pa rada drkala, pa povej, ti jo lahko js. (12)

Nekateri moški na blogih izberejo drugo pozicijo, pogosto se sami stereotipno predstavijo kot »nemočni«. Načeloma priznavajo, da so »aktivisti za žensko emancipacijo«, a vseeno pazijo, da »ostanejo moški« in uživajo v gledanju tekem, dokler se le da oziroma dokler »žena ne postane tečna«. Ženske so namreč predstavljene kot tiste, ki izvajajo »nasilje« nad moškimi v času nogometnega prvenstva, običajno v obliki »izsiljevanja«:

[actrimel]

/.../ pojavlja se tudi nasilje nad moškimi.. Včasih se res lahko ustrašiš za svoje premoženje, kadar se v vidni doseg priziblje "miss Švarcenerger". /.../ Konec te zgodbe je seveda srečen: z daljincem v eni in pivom v drugi roki spremljaš banket nogometašev, ne glede na "zadnji del njene limonade". © (4)

[FOT'R]

Saj veste tisto, če greš zvečer s kolegi na eno pivo, z obljubo najdražji, da se vrneš najkasneje do pol desetih, ni nobenega smisla hoditi domov ob polnoči, ker bo takrat tečna ravno toliko, kot če se vrneš domov ob petih zjutraj. /.../ (8)

Morda pa moške »ogroža« vedno večje število »strastnih navijačic«, ki zavzemajo nogometne tribune:

[Ana]

Stavit bi se šla, da me bo nogomet pustil ravnodušno...ampak ta loža, ki je bila na 3/4 prazna je oživela samo zarad mene. Prvič sem ugotovila, da sem lahko tudi strastna navijačica, ki verjetno po nekih naravnih zakonih pade "not" in je bolj nora od samih viol. /.../ (12)

[blackmagic]

Jaz zelo rada gledam nogomet in uživam v tekmi skoraj toliko kot moji moški prijatelji. Edina razlika med nami je ta, da jaz dejansko fuzbala ne igram. Poznam pa pravila, vem kakšna je dobra igra, vem kaj se na igrišču sme in kaj ne sme itd. Ne navijam, recimo, za portugalsko zaradi C.Ronalda, ampak ker dejansko lepo igrajo in uživam v vsaki dobri potezi, ki jo speljejo.

PS:Seveda pa ne bom rekla, da me noben nogometaš ne gane. Bi bila pa zelo čudna ženska, če si ne bi med 22 tipi našla (vsaj) enega, ki mi je privlačen in ga zato malo raje vidim na zelenici kot pa njegovega kolega. Sem pa skoraj prepričana, da nobena ženska nima živcev niti volje gledati 2 uri tekmo, če je le ta ne zanima, samo zaradi enga luštnega fuzbalerja. (7)

[m]

Res je, da gre večini žensk nogomet na živce, ampak je pa tudi vedno več žensk, ki jim nogomet pomeni toliko kot moškim. Čeprav sem ženska mi nogomet pomeni ogromno in verjemi, da ne zaradi Cristiana Ronalda in podobnih. (7)

[nightwish]

LJUBIM NOGOMET, pa sem ŽENSKA!!! (3)

[angelina]

/.../ sem navdušenka nad športom! Tako da nikoli ne zamudim (razen izjem) dobrih tekem, pa naj si bo to rokomet, smučarski skoki, moto gp, nogomet.. Mislim, da z možem oba spremljava šport enakovredno, ki se mu zdi čudovito, da mu ob takih trenutkih ne težim s kakim solzavim filmom. Če pa že nanese, pa prav tako z veseljem zavijeva v kino in si ogledala kdaj pa kdaj kakšen romantičen film.. (3)

[sadie007]

jst tud obožujem fuzbal in gledam vse tekme ... zdej sem sicer noseča, tko da se pri pivčkih malo nazaj držim, ampak se mi zdi, da res ni lepšga, kot sta fajn dinamična tekma in mrzlo laško ☺ (3)

[katarina]

eh jst mam nasprotni problem... v lajfu se nisem bla z moškimi k bi spremljal kakršenkoli šport in je blo čist nepredstavljivo da me 1 mesec za fuzbal pač ni in da me 14 dni za hokej ni....

...kje so pravi moški??? (3)

Pri obravnavanju posameznih primerov seksizma, v pogovorih o športu oz. nogometu med različnimi avtorji/avtoricami blogov in njihovim potencialno širokim občinstvom, so se pokazale nekatere skupne značilnosti. Večinoma so agresivno in žaljivo komunicirali moški, ne da bi argumentirali svoje stališče, temveč da bi »provocirali«. Nestrpnost se je kazala in stopnjevala v obliki sovražnih verbalnih napadov, predvsem v odnosu do ženskih sogovornic, ki so bile kar nekajkrat diskreditirane kot »ženske«. Ideologija izključevanja žensk iz diskurzov o športu temelji na (pred)postavljenih razlikah med moškimi in ženskami, ki so v očeh nekaterih nepremostljive, po mojih spoznanjih pa prepad med njimi ni tako velik, pogosto niti ne obstaja in je konstrukt, ki se umetno vzdržuje. Razlike med »pravim« moškim in »pravim« ženskim vedenjem niti v športu niso popolnoma jasno definirane, kljub temu da tam dominira izrazito moško dominanten diskurz. V praksi se izkaže, da »vsi« moški ne preferirajo športa (»Nismo vsi moški fuzbal fanatiki!«), niti »vse« ženske romantičnih filmov (»[nogometnih tekem] res ne mislim zamenjati z -romantičnim filmom«). Morda prihaja celo do preobrata: moški postajajo »solzavi« (»[z možem] z veseljem zavijeva v kino in si ogledava kdaj pa kdaj kakšen romantičen film«) in ženske v športu dobivajo »jajca« (»Sele ce/ko poleg svica sprica se mal krvi, je to mogoče poimenovat "moski sport". Ki pa je tudi za zenske, se razume. Mosko je namrec dobro za oboje.«). Pri tem pa je pomembno izpostaviti očitno razliko, prestop ženske v domeno moških se označi kot »nenaravno« (»Ženske postajajo moški? Bljah...«), moški po drugi strani lahko vedno kontrolira interpretacijo in jo usmeri sebi v prid z utemeljitvijo, da »feminizirane« filme (npr. Seks v mestu) gleda izključno zaradi »moških« razlogov (»svetli trenutek, ko Samanta ali kdo že pokaže svoji dojki«), na ta način moški naturalizira svojo pozicijo, jo zavaruje pred kritiko in »ostane moški«.

Več med moškim in športom se prikaže kot »naravna«, »pravi« športi so moški športi in vsi tisti, ki odstopajo od »moškosti« so označeni s stigmo »peder« ali »pussy«. Nogomet je definiran, seveda »po moško«, kot strateška in praktična igra, ki jo ženske težko v celoti dojamejo, ker jim manjka »nogometni razum« (»moškost« in »ženskost« poskuša dokazati genetika, a tudi tam razlike samo hipotetično obstajajo).³⁸ V današnjih družbah, prežetih z

³⁸ Razlike med spoloma se velikokrat biološko določajo in razlagajo. Odkritje »binarnega stikala, ki določa vse spolno dimorfne karakteristike« ostaja zgolj hipotetično, saj naj bi natančno isti razpon DNA, ki naj bi določal moškost, pravzaprav našli tudi v kromosomih X pri ženskah. Page, ki je odkritje »binarnega stikala« objavil, v zagovor pravi, da ne gre za *prisotnost* pri moških in *odsotnost* pri ženskah, ampak da je to zaporedje *aktivno* pri moških in *pasivno* pri ženskah. »Aristotel živi!« (glej Butler 2001: 115-116). Obstajajo tudi razlage, ki ugotavljajo, da »ni nujno, da bi morali biti aktivni in pasivni principi porazdeljeni med dve kategoriji neenakih individuov« (Beauvoir 1999: 34).

demokratičnim idealom, naj ob vseh teh razlikah med moškimi in ženskami ne bi bilo več hierarhije po spolu. Na splošno gledano, naj bi bila ženska »drugačna/različna«, a hkrati »enaka«. V konkretnih konfliktnih situacijah med moškimi in ženskami pa se situacija obrne, ženske postanejo drugi spol in izkaže se, da lahko uvedba »egalitarne« segregacije (»enakost v različnosti«) pripomore k uvedbi najskrajnejših diskriminacij (Beauvoir 1999: 22).

Žensko, ki poskuša zavzeti pozicijo »športnega izvedenca«, moški velikokrat podcenjujejo, njena mnenja se vrednoti kot nelegitimna in lažna. Ko na blogih pride do konfliktnih stališč in različnih nogometnih preferenc med moškim in žensko, dialog hitro pristane na izmenjavi seksističnih izjav: žensko se obsodi kot »debilno, zmešano babo«, ki o nogometu ne ve nič, zato naj bo raje tiho. V trenutkih destruktivnih verbalnih napadov ženske ne utihnejo (ne reagirajo niti kot moderatorke, da bi preprečile napadalcu dostop do njihovega bloga), temveč se odzovejo z enako agresivnim tonom, da bi zagovarjale svoje mnenje. Potrdi se predpostavka o nalezljivosti komuniciranja s »flame« sporočili. Če se v debati udeležence, tako moške kot ženske, dovolj močno spodbuja s sovražno motiviranimi sporočili, se tudi tisti, ki so običajno vljudni, odzovejo v sovražnem tonu (glej Herring 1994: 292). Zasedila sem tudi, da ženske v nekaterih primerih, ko so verbalno napadene »po spolu«, druga drugi stopijo v bran. So pa tudi primeri, ko se ženske same med sabo napadajo s stereotipi (»ja bejbi, res bi blo boljše, da greš kuhat, ker o nogometu očitno nimaš blage veze«); ko ženske promovirajo agresivno in nasilno vedenje kot »pravo« moško in tudi »pravo« športno vedenje (»Mosko je namrec dobro za oboje, "pussy" stvari pa le za babe in pedre.«); ko se ženske same postavijo v pasivno pozicijo (»o fuzbalu in pa dvojnih podajah in ne vem kaki taktiki pa je bolje, da ne vem nič«). Vse to dokazuje, da je moško orientiran športni diskurz uspešen pri vzpostavljanju dominirajočega položaja nad ženskami, ki so sovražno označene kot Druge in zato *so Druge*.

Največ škode naredi posploševanje in »segregiranje« vseh žensk v skupno kategorijo, ki postane platforma za nastajanje in utrjevanje kolektivnih, obče veljavnih in naturaliziranih stereotipov. V nogometnem diskurzu imajo ženske izredno nevhvaležno pozicijo, stereotipi o »povprečnih« ženskah ostajajo, ne glede na stopnjo njihove zainteresiranosti in angažiranosti v športu, seveda s »svetlimi izjemami«, ki pa v bistvu zgolj potrjujejo pravilo. Naj naštejem le nekaj stereotipnih reprezentacij »žensk« (večinoma so bile negativne) v kontekstu nogometnega diskurza, ki sem jih zabeležila na blogih. Ženske so »označene«

kot: histerične, smešne, šeme, frajle, fejest dečve, če so privlačne, pašejo v posteljo in ne na štadion, prinašalke piva, motivirajo jih izključno samo lepotci na igrišču, slinijo se moškimi, tečne so, izsiljujejo itd. Tipični stereotipi o ženskah v športu se zagotovo reproducirajo tudi na blogih. Na podlagi tega lahko sklepam, da revolucije za enkrat še ni, blogi so ogledalo družbene oziroma virtualne realnosti in služijo vzdrževanju družbe v času (glej Oblak v Praprotnik 2003b: 158). Vprašanje pa je, ali mora tako stanje stvari nujno ostati nespremenjeno in trajati večno.

6. SKLEPNE MISLI

Sovražni govor ostaja sivo in odprto področje, njegova definicija se krči in širi glede na razmerja moči v družbi, kar odpira vrata številnim diskriminacijam. Z obliko »mi-oni« se sovražnosti v družbi naturalizirajo, ravnotežje pa se vedno bolj premika na stran ideologij izključevanja. Sovražni govor je več kot samo govor, z njim se uresničuje govorna intenca v obliki konkretnega družbenega cilja: ustrahovati, stigmatizirati, zlorabiti, ponižati, razčlovečiti, odvzeti dostojanstvo in postaviti posameznike in skupine v podrejeni položaj. Bolj so problemi v družbi kompleksni in občutljivi, tem bolj se pri sovražnem govoru operira s konkretnimi in dokončnimi rešitvami. Bolj smo v izjavah konkretni, tem bolj smo nestrpni. Videti je, kot da nestrpnost nima meja, odklonilnega odnosa nimamo samo do ne-belcev, ne-moških, ne-zahodnih kultur, ne-kristjanov, ne-heteroseksualnih pripadnikov, pojavljajo se novi predsodki, na primer do kadilcev, do debelih ljudi ipd. Vsak, ki nosi stigmo oziroma nek »manko« glede na predstavo o »normalnem« človeku, je lahko potencialni objekt diskriminacije. Glede na to, da toleranca predpostavlja določeno stopnjo netolerance (tolerirati: dopuščati kaj nezaželenega, negativnega, do česar imamo sicer odklonilen odnos), lahko z naturaliziranjem sovraštva postanejo ogrožene tudi deprivilegirane skupine, ki so načeloma deležne strpnosti. Sovražni govor je v sodobnih zahodnih družbah označen kot nekulturen in antisocialen diskurz, nihče se neče deklarirati kot rasist. Moderni rasist je bolj »kulturen«, svoj odklonilen odnos do nezaželenih skupin izraža na veliko bolj prikrit način, z ignoriranjem in izogibanjem. Zato je pri sovražnem govoru pomembno upoštevati, kar je *in* kar ni izrečeno. Ne šteje samo glasno nasprotovanje sovražnemu mišljenju in izražanju, šteje »iskrenost« v družbenem delovanju. Zapoved tolerantne države v družbi producira »mrtvo toleranco«, ki nas distancira od razumevanja »pravih« konfliktov v družbi in zamegljuje področja, kjer neprestano poteka družbeno pogajanje.

Blog je predvsem javen medij in del širšega družbenega omrežja. Predpostavka o tem, da lahko vsak izrazi svoje individualno, kreativno, neodvisno in kritično mnenje na blogu, je lahko zavajajoča in daje občutek »lažne« revolucije. Osvoboditev na blogu je zgolj hipotetična. Internet je ravno tako prostor družbenega pogajanja, kjer nimajo vsi enake diskurzivne pozicije biti slišani, še manj pa v okviru vseh »nano-občinstev«. Vprašanje je, kateri glas v množici blogov sploh preživi, po tem ko gre skozi »družbeno in kulturno sito«. Blogosfero ravno tako zaznamujejo dominantne vrednote kapitalistične potrošne družbe

kot so individualnost, tekmovalnost, razlikovalnost, fetišizem, alienacija in dominacija. Blogarska elita najbolj branih in najbolj popularnih blogov vzdržuje kriterije »pravega/resnega« bloganja, vsako odstopanje od »povprečja« pa slabšalno označi kot »govoričenje« brez informativne vrednosti. Načeloma stopajo v interakcijo »enaki« blogarji, ki imajo enaka mnenja in so naklonjeni k strinjanju drug z drugim, kar pomeni, da se »drugačna« mnenja postopno izrinejo v izolacijo. Toleranca na blogih je relativna, blogarji načeloma zagovarjajo liberalno stališče prisluhniti stališču vsakogar, po drugi strani pa se je lažje reprezentirati z »navidezno« toleranco, zato se blogarjem, do katerih gojijo sovraštvo, preprosto izogibajo. Nevarnost sovražnega govora na blogih ni v »glasnih« in ekstremnih izjavah posameznih anonimnežev, temveč v »tihih« nacionalistični, seksistični, rasistični in ksenofobični drži večine. Blogarske zgodbe, ki nam osmišljajo družbeni svet, niso »nevtralne«, lahko služijo kot ideološke pripovedi, ki z »vsakdanjim« diskurzom, a zato nič manj ideološkim, legitimirajo odnose moči in neenakopravnosti v družbi.

Seksizem kot oblika sovražnega govora, ki temeljne razlike v vrednosti med ljudmi določa na osnovi spola in spolne vloge, se kaže tudi na blogih. Obravnavala sem primere blogov, kjer se je ženskam nasprotovalo, da bi enakopravno sodelovale v diskurzu o športu. Zanikanje ženske pravice, da bi imela legitimno mnenje o športu, ima globok simbolni pomen, vzdržuje namreč trdovratne mite o ženski pasivnosti in neangažiranosti – »žensko kulturo pasivnosti«. V razpravah na blogih v času evropskega nogometnega prvenstva so zopet zaživel trdovratni stereotipi o ženskah kot »sovražnicah moških«, »oskrbovalkah s pivom«, »privlačnih navdušenkah za poskakovanje na tribunah« itd. Ugotovila sem, da se sovražnosti do žensk večinoma izražajo na pasivno-agresiven način, tako s strani moških kot s strani žensk. Na ta način pride do »samoizpolnjujoče se napovedi«, ko ženske same kot žrtve predsodkov s svojim obnašanjem predsodke legitimirajo in sprejmejo inferiorno pozicijo. Ženska je tudi v športnem diskurzu označena kot Drugi in zato *je* Drugi, v neprestanem boju med »večnim Ženskim in večnim Moškim« (Beauvoir 2000: 572).

7. LITERATURA

- Beauvoir, Simone de (1999): *Drugi spol 1*. Ljubljana: Delta.
- Beauvoir, Simone de (2000): *Drugi spol 2*. Ljubljana: Delta.
- Bielefeld, Ulrich (1998): *Stranci: prijatelji ili neprijatelji*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Butler, Judith (2001): *Težave s spolom: feminizem in subverzija identitete*. Ljubljana: ŠKUC.
- Delakorda, Simon (2003): Elektronska demokracija v refleksiji izbranih politoloških kategorij: politične participacije, politične moči in politične akcije. *ČKZ 31(211)*, 87–104.
- Dijk, A. Teun van (1998): *Ideology: a multidisciplinary approach*. London: Sage.
- Franz, Damjan (2003): Digitalna demokracija in politična kultura na primeru Slovenije. *ČKZ 31(211)*, 34–53.
- Freedman, Monroe H. in Eric M. Freedman (1995): *Group Defamation and Freedom of Speech: The Relationship between Language and Violence*. Westport, CT.: Greenwood Press.
- Gantz, Walter in Lawrence A. Wenner (1998): Watching Sports on Television: Audience Experience, Gender, Fanship, and Marriage. V Lawrence A. Wenner (ur.): *Mediasport*, 233–251. London: Routledge.
- Herring, Susan C. (1994): *Politeness in computer culture: Why women thank and men flame*. Dostopno na <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/politeness.1994.pdf> (26. avgust 2008).

- Herring, Susan C. (2003): *Gender and power in online communication*. Dostopno na <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/gender.power.pdf> (26. avgust 2008).
- Herring, Susan C., Lois Ann Scheidt, Sabrina Bonus in Elijah Wright (2004): *Bridging the Gap: A Genre Analysis of Weblogs*. Dostopno na <http://www.ics.uci.edu/~jpd/classes/ics234cw04/herring.pdf> (26. avgust 2008).
- Herring, Susan C., Inna Kouper, John C. Paolillo, Lois Ann Scheidt, Michael Tyworth, Peter Welsch, Elijah Wright in Ning Yu (2005): *Conversations in the Blogosphere: An Analysis "From the Bottom Up"*. Dostopno na <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/blogconv.pdf> (26. avgust 2008).
- Herring, Susan C. in John C. Paolillo (2006): *Gender and Genre Variation in Weblogs*. Dostopno na <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/jslx.pdf> (26. avgust 2008).
- Kahn, Richard in Douglas Kellner (2008): *Technopolitics, Blogs, and Emergent Media Ecologies: A Critical / Reconstructive Approach*. V Byron Hawk, David M. Rieder in Ollie Oviedo (ur.): *Small tech: the culture of digital tools*, 22–37. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Killoran, John B. (2003): *Homepages, Blogs, and the Chronotopic Dimensions of Personal Civic (Dis-) Engagement*. V Gerard A. Mauser in Amy Grim (ur.): *Rhetorical Democracy: Discursive Practices of Civic Engagement Selected Papers from the 2002 Conference of the Rhetoric Society of America*, 213–219. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kuzmanić, Tonči (1999): *Bitja s pol strešice. Slovenski rasizem, šovinizem in seksizem*. Dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/edicija/seznam/04/mediawatch04.pdf> (26. avgust 2008).
- Lenhart, Amanda B. (2005): *Unstable texts: An ethnographic look at how bloggers and their audience negotiate self-presentation, authenticity and norm formation*. Dostopno na http://lenhart.flashesofpanic.com/Lenhart_thesis.pdf (26. avgust 2008).

- Lillian, Donna L. (2007): *A thorn by any other name: sexist discourse as hate speech*. Dostopno na <http://das.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/18/6/719> (26. avgust 2008).

- Mekina, Borut (2008): *Spletne revolucije ni*. Dostopno na http://www.mladina.si/tehdnik/200803/clanek/nar--hipijevska_degeneracija-borut_mekina/ (26. avgust 2008).

- Mencin Čeplak, Metka (2005): *Zaćaran krog diskriminacije: od moralne diskreditacije homoseksualnosti do neenakosti gejev in lezbijk pred zakonom - in nazaj*. Dostopno na http://www.druzboslovnerazprave.org/media/pdf/clanki/DR49_50-mencin_cepplak.pdf (26. avgust 2008).

- Oblak, Tanja (2000): Mitske podobe o "življenju na mreži": od poljubnih identitet do izgubljenih skupnosti v kibernetnem prostoru. *Teorija in praksa* 37(6), 1052–1068.

- Oblak, Tanja (2002): Podobe elektronske demokracije. *Teorija in praksa* 39(2), 155–169.

- Oblak, Tanja (2003): Ali kaj E-participirate?. *ČKZ* 31(211), 57–73.

- Oblak, Tanja in Gregor Petrič (2005): *Splet kot medij in mediji na spletu*. Ljubljana: FDV.

- Pernarčič, Radharani (2008): *O sovraštvu in drugih demonih: »bodi bolj« / »ne bodi tako zelo« (O sprevrženi toleranci in vljudnosti - iz aktivne odločitve v pasivno stanje)*. Dostopno na http://www.kula.si/CasopisKula/teksti/prva_stevilka/pdf_verzije/kula_prva_stevilk_a.pdf (26. avgust 2008).

- Petrovec, Dragan (2003): *Mediji in nasilje: obseg in vpliv nasilja v medijih v Sloveniji*. Dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/edicija/seznam/13/mediawatch13.pdf> (26. avgust 2008).
- Praprotnik, Tadej (2003a): *Pragmatični vidiki žaljive komunikacije v računalniško posredovani komunikaciji*. Dostopno na <http://dk.fdv.uni-lj.si/db/pdfs/tip20033praprotnik.pdf> (26. avgust 2008).
- Praprotnik, Tadej (2003b): *Seksizem v računalniško posredovani komunikaciji*. Dostopno na <http://www.druzboslovnerazprave.org/media/pdf/clanki/DR44-praprotnik.pdf> (26. avgust 2008).
- Sabo, Don in Curry Sue Jansen (1998): *Prometheus Unbound: Constructions off Masculinity in the Sports Media*. V Lawrence A. Wenner (ur.): *Mediasport*, 202–217. London: Routledge.
- Sweetser, Kaye D. in Lynda Lee Kaid (2008): *Stealth soapboxes: political information efficacy, cynicism and uses of celebrity weblogs among readers*. Dostopno na <http://nms.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/10/1/67> (26. avgust 2008).
- Šabec, Ksenija (2006): *Lahi so sodrga in vi, njihova manjšina, imate to v genih*. Dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/nestrpnost/porocilo/05/nestrpnost.pdf> (26. avgust 2008).
- Šadl, Zdenka (1999): *Usoda čustev v zahodni civilizaciji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Teršek, Andraž (2006): *Referat na mednarodni konferenci Besede so dejanja, govor jih poganja – diskriminatorni in sovražni govor*. Dostopno na http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/TWINNING/ETIKA_JB_GRADIVA/Tersek_referat.doc (26. avgust 2008).

- Ule, Mirjana (2005): *Predsodki kot mikroideologije vsakdanjega sveta*. Dostopno na http://www2.arnes.si/~ljmiri1s/slo_html/publikacije/pdf/Mi%20in%20oni.pdf (26. avgust 2008).

- Zickmund, Susan (1997): *Approaching the Radical Other: The Discursive Culture of Cyberhate*. V Steven G. Jones (ur.): *Virtual culture: identity and communication in cybersociety*, str. 185–205. London: Sage.

- Zingo, Martha T. (1998): *Sex/Gender Outsiders, Hate Speech, and Freedom of Expression: Can They Say That about Me?*. Westport, CT.: Praeger Publishers.

- Wall, David S. (2001): *Crime and the Internet*. New York: Routledge.

- West, Candace in Don H. Zimmerman (2004): *Doing gender*. V Michael S. Kimmel (ur.): *The gendered society reader*, 150–167. New York: Oxford university press.

- Whillock, Rita Kirk in David Slayden (1995): *Hate Speech*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

- Wijnia, Elimine (2000): *Understanding weblogs: a communicative perspective*. Dostopno na http://elmine.wijnia.com/weblog/archives/wijnia_understandingweblogs.pdf (26. avgust 2008).

- Wittig, Monique (2000): *Eseji*. Ljubljana: Založba ŠKUC.

- Wood, Andrew F. in Matthew J. Smith (2005): *Online Communication: Linking Technology, Identity, and Culture*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

- Žižek, Slavoj (2007): *Nasilje*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, Analecta.

SEZNAM NAVEDENIH BLOGOV PO KRONOLOŠKEM ZAPOREDJU OBJAV:

1. Marko M (2008): *Veličastvena vražja zmaga nogometa*. Dostopno na <http://markom.blog.siol.net/2008/05/22/velicanstvena-vrazja-zmaga-nogometa/> (26. avgust 2008).
2. Iztok Gartner (2008): *Navijači mi grejo na živce*. Dostopno na <http://iztokgartner.blog.siol.net/2008/06/06/navijaci-mi-grejo-na-zivce/> (26. avgust 2008).
3. Karolina (2008): *Nismo vsa dekleta anti-fuzbal bejbe!*³⁹ Dostopno na <http://najinskupni.blog.siol.net/2008/06/09/nismo-vsadekleta-anti-fuzbal-bejbe/> (26. avgust 2008).
4. Actrimel (2008): *Svet (moškega) nogometa*. Dostopno na <http://actrimel.blog.siol.net/2008/06/11/svet-moskega-nogometa/> (26. avgust 2008).
5. ClauDyka (2008): *Lepotci na igrišču*. Dostopno na <http://claudyka.blog.siol.net/2008/06/11/lepotci-na-igriscu/> (26. avgust 2008).
6. Niala (2008): *EURO fobija*. Dostopno na <http://niala.blog.siol.net/2008/06/14/eurofobija/> (26. avgust 2008).
7. Gplohl (2008): *Različne definicije nogometa danes*. Dostopno na <http://gplohl.blog.siol.net/2008/06/15/razlicne-definicije-nogometa-danes/> (26. avgust 2008).
8. FOT'R (2008): *Fuzbal in moja draga ali Kako ostati moški*. Dostopno na <http://daddy.blog.siol.net/2008/06/15/fuzbal-in-moja-draga-ali-kako-ostati-moski/> (26. avgust 2008).

³⁹ Objavljena povezava do bloga s sorodno tematiko:

Dr. Onyx: *Navijaške vdove*. Dostopno na <http://dronyx.wordpress.com/2008/06/07/navijaske-vdove/> (26. avgust 2008).

9. Dabl (2008): *Čas, ko tudi lepa dekleta ne zanimajo moških*. Dostopno na <http://dkepic.blog.siol.net/2008/06/15/cas-ko-tudi-lepa-dekleta-ne-zanimajo-moskih/> (26. avgust 2008).
10. Homerun (2008): *Posladek tedna: nogometne navdušenke*. Dostopno na <http://homerun.blog.siol.net/2008/06/16/posladek-tedna-nogometne-navdusenke/> (26. avgust 2008).
11. Deklina (2008): *Zakaj bom počasi nehala jest makarone ali Francija:Italija*. Dostopno na <http://deklina.blog.siol.net/2008/06/17/zakaj-bom-pocasi-nehala-jest-makarone-ali-francijaitalija/> (26. avgust 2008).
12. Simona Rebolj (2008): *Žogo brcarija*.⁴⁰ Dostopno na <http://simonarebolj.blog.siol.net/2008/06/18/zogobrcarija/> (26. avgust 2008).
13. Helenca (2008): *Nogomet ni zame*. Dostopno na <http://helenca.blog.siol.net/2008/06/21/nogomet-ni-zame/> (26. avgust 2008).
14. Iztok Gartner (2008): *Če bi bil baba, bi fuzbal gledal samo zaradi njih*. Dostopno na <http://iztokgartner.blog.siol.net/2008/06/22/ce-bi-bil-baba-bi-fuzbal-gledal-samo-zaradi-njih/> (26. avgust 2008).
15. Sex (2008): *Finale nogometnega EP si zasluži seksi fotogalerijo. Itak*. Dostopno na <http://seks.blog.siol.net/2008/06/28/finale-nogometnega-ep-si-zasluzi-seksi-fotogalerijo-itak/> (26. avgust 2008).

⁴⁰ Objavljena povezava do bloga s sorodno tematiko:

Roman Vodeb: *Šport je nastal zaradi ženske*. Dostopno na <http://www.rtv slo.si/blog/roman-vodeb/sport-je-nastal-zaradi-zenske/11777> (26. avgust 2008).